

Ν. Π. ΑΝΔΡΙΩΤΗ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Η ΙΜΒΡΟΣ

ΟΜΙΛΙΑ ΠΡΟΣ ΤΑ ΜΕΛΗ ΤΗΣ «ΙΜΒΡΙΑΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΑΚΗΣ»

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

1954

ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΗΣ ΛΩΖΑΝΝΗΣ

24 ΙΟΥΛΙΟΥ 1923

ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΙΜΒΡΟΥ ΚΑΙ ΤΕΝΕΔΟΥ

Άρθρον 14

Αἱ νῆσοι Ἰμβρος καὶ Τένεδος, παραμένονσαι ὑπὸ τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν, θὰ ἀπολαύουσιν εἰδικῆς διοικητικῆς ὀργανώσεως, ἀποτελουμένης ἐκ τοπικῶν στοιχείων καὶ παρεχούσης πᾶσαν ἐγγύησιν εἰς τὸν μὴ μουσουλμανικὸν ἰθαγενῆ πληθυσμὸν δι' ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὴν τοπικὴν διοίκησιν καὶ τὴν προστασίαν τῶν προσώπων καὶ τῶν περιουσιῶν. Ἡ διατήρησις τῆς τάξεως θὰ ἐξασφαλίζηται ἐν αὐταῖς δι' ἀστυνομίας στρατολογητένης μεταξὺ τοῦ ἰθαγενοῦς πληθυσμοῦ, τῆ φροντίδα τῆς ὧς ἄνω προβλεπομένης τοπικῆς διοικήσεως ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῆς ὁποίας θὰ διατελῇ.

Αἱ συνομολογηθεῖσαι ἢ συνομολογηθῶσονται μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας συμφωνίαι, αἱ ἀφορῶσαι τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν ἑλληνικῶν καὶ τουρκικῶν πληθυσμῶν, δὲν θὰ ἐφαρμοσθῶσιν εἰς τοὺς κατοίκους τῶν νήσων Ἰμβροῦ καὶ Τενέδου.

Article 14

Les îles de Imbros et Tenedos, demeurant sous la souveraineté turque, jouiront d'une organisation administrative spéciale composée d'éléments locaux et donnant toute garantie à la population indigène non-musulmane, en ce qui concerne l'administration locale ainsi que la protection des personnes et des biens. Le maintien de l'ordre y sera assuré par une police qui sera recrutée parmi la population indigène par les soins et placée sous les ordres de l'administration locale ci-dessus prévue.

Les stipulations conclues ou à conclure entre la Grèce et la Turquie concernant l'échange de populations grecques et turques ne seront pas applicables aux habitants des îles de Imbros et Tenedos.

Ν. Π. ΑΝΔΡΙΩΤΗ
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Η ΙΜΒΡΟΣ

ΟΜΙΛΙΑ ΠΡΟΣ ΤΑ ΜΕΛΗ ΤΗΣ «ΙΜΒΡΙΑΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΑΚΗΣ»

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
1954

Η ΕΙΣΗΓΗΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ
ΤΗΣ «ΙΜΒΡΙΑΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ» ΧΡ. ΡΕΚΤΣΙΝΗ

Κυρίες και Κύριοι,

Είμαι εξαιρετικά εύτυχης, που ως εκπρόσωπος της «Ιμβριακής Ένώσεως», πρωτοβουλία της οποίας δίδεται η παρούσα διάλεξις, έχω σήμερα την ευκαιρίαν να παρουσιάσω ενώπιόν σας τόν εκλεκτόν συμπατριώτην και διακεκριμένον Καθηγητήν του Πανεπιστημίου κ. Ν. Ανδριώτην, τόν ὀμιλητήν τῆς ἡμέρας.

Τὸ Διοικ. Συμβούλιον τῆς Ἐνώσεώς μας προῆλθεν εἰς τὴν ἀπόφασιν νὰ παρακαλέσῃ τὸν κ. Καθηγητὴν νὰ κάμῃ τὴν ὁμιλίαν αὐτήν, ἀποβλέπον διὰ τοῦ μέσου τούτου νὰ μάθουν τόσοσιν οἱ συμπατριῶται μας, ὅσον καὶ οἱ φίλοι μας, κατὰ ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἰμβρου, ἣ ὁποία εἰς πολλοὺς ἀκόμη εἶναι ἀγνωστος.

Εὐχαριστοῦμεν θερμῶς τὸν κ. Ἀνδριώτην διὰ τὴν προθυμίαν μὲ τὴν ὁποίαν ἀπεδέχθη τὴν παράκλησίν μας.

Ἐπίσης εὐχαριστοῦμεν τὴν Διεύθυνσιν τοῦ Ἐμπορικοῦ καὶ Βιομηχανικοῦ Ἐπιμελητηρίου Θεσσαλονίκης διὰ τὴν παραχώρησιν τῆς αἰθούσης, καθὼς καὶ ὅλους ὅσοι μᾶς ἐτιμήσατε διὰ τῆς παρουσίας σας.

Ὁ κ. Ἀνδριώτης ἔχει τὸν λόγον.

ΕΔΗΚ

Η ΟΜΙΛΙΑ

Κυρίες και Κύριοι,

Τόν περασμένον Αύγουστο, χάρη στην καλή διάθεση της Τουρκικής Κυβερνήσεως, είχα την εύτυχία να ξαναδώ για 15 μέρες την Ίμβρο και να πατήσω το αγαπημένο και ποθητό χώμα της ύστερα από 30 δύσκολα χρόνια, ύστερα από μια δλόζληση ζωή.

Στό μακρό αυτό διάστημα την είχα επισκευθή άμέτρητες φορές, μα ήταν πάντα στά όνειρα. Και είχα ζήσει τόσες φορές την μικρή διάγνωση που μās φέρνει τό ξύπνημα από όνειρο, ώστε όταν πραγματικά άποβιβάστηκα στο λιμάνι του Κάστρου, χρειάστηκε μα προσπίθεια για να πείσω τον έαυτό μου πως αυτή τή φορά κιά δέν όνειρευόμουν.

Ή κυρίαρχη έντύπωση εκείνου που ύστερα από τόσα χρόνια ξαναβλέπει την Ίμβρο, ως φυσικό σύνολο, είναι ότι τί ποτε δέν άλλαζε. Ή άπάνταστα γραφική διαβολή των κορυφογραμμών της, που πλαισιώνει τον εισπλέοντα στόν κόλπο του Κάστρου, αντιζείται τόσο άκρβώς με την εικόνα που όλοι σί ξνητημένοι Ίμβριοι διατηρούμε στη μνήμη μας, ώστε να δημιουργή μέσα στην ψυχή μας τό συντριπτικό αίσθημα πόσο προσωρινοί και φθαρτοί είμαστε έμεις, και πόσο ή πατρίδα είναι αιώνια και άφθαρτη.

Καθώς έτυχε να είναι τίς μέρες εκείνες Δεκαπενταύγουστος, έζησα σί μα άτιμόσφαιρα συγκινήσεων, περισυλλογής και ρεμβασμού, που μόνο στα έλληνικά νησιά μπορεί να τή ζήση κανείς. Λειτουργήθηκα σί γραφικά έξοκλήσια, μαζί με συμπατριώτισσες που τίς είχα αφήσει κοριτσάκια και τίς ξανάδα ήλικιωμένες νοικοκυράδες, με τά γραφτά ταμπέρια στο κεφάλι. Παρευρέθηκα στην ιεροτελεστία του αύτοζέμου, όταν πάνε και γυρίζουν στους φούρνους οι ταβάδες με τό άρωματικό τους περιεχόμενο, και μοσκοβολάνε οι δρόμοι και οι γειτονίες. Γεύτηκα την άμβροσία της άγριδιανής μυτζήθρας και τό νέκταρ του γλυκανού σοίνου γέροντος, όπως έλεγαν οι άρχαίοι, που είχα φυλάξει πριν από 25 χρόνια ο άείμνηστος γιατρός Ίωάννης Βρούζος.

Όλα αυτά, εικόνες και άκούσματα και γεύσεις, ήταν τόσο οικία στην ψυχή μου, τόσο άπαράλλατα όμοια μ' εκείνα που θυμάστε όλοι σας, ώστε να φέρουν επίμονα στο νού τή μελαγχολική σκέψη της προσωρινότητας των ανθρώπων άπέναντι στην αωνιότητα της πατρίδας.

Σάν τὰ ἐσθίμερα φύλλα ἐνὸς αἰώνιου δάσους, πού ὁ φθινοπωρινὸς ἄνεμος τὰ σκορπίζει στὴ γῆ, καὶ ἄλλα νέα βλαστάνουν, ὅταν ἡ "Λουίζη γενεά, γιὰ νὰ θυμηθοῦμε τὴν ὀμηρικὴ παρομοίωση, ἔτσι εἴμαστε ἐμεῖς μπροστὰ στὸν τόπο πού μᾶς ἐγέννησε καὶ μᾶς μεγάλωσε. Τὸ δέντρο τῆς πατρίδας μας θάλλει καὶ σήμερα ντυμένο σ' ἓνα νέο ὀλοπράσινο φύλλωμα. Μιά νέα γενεά, ἀγέννητη ἀκόμα ὅταν φέγαμε, χαίρεται τὶς ὁμορφιές της, μιλεῖ τὸ γλυκὸ τῆς γλωσσικῆ ἰδίωμα, συνεχίζει τὰ ἔθιμά της, τελεῖ τὰ ἀξέχιστα πανηγύρια της, χορεύει τοὺς χορούς της καὶ ζῇ τὴ μόνη ἀσέβεια καὶ πραγματικὴ ζωή, πού εἶναι νὰ ζήσει κοινεὶ καὶ νὰ γερίσει καὶ νὰ ταφῇ στὸν τόπο πού γεννήθηκε. Ἡ γενεά αὐτὴ εἶναι τόσο ἀνύποπτη γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τῆ δικῆ μας στὴν ξενιτιά, ὅσο καὶ τὰ δέντρα γιὰ τὰ πρῶσινά καὶ σκορπισμένα ἀπὸ τὸν ἄνεμο φύλλα τους.

Γιὰ τὴν αἰωνιότητα λοιπὸν τῆς πατρίδας μας θὰ σᾶς πῶ μερικὰ λόγια σήμερα.

Ἡ "Ἰμβρος γεωλογικὰ ἀνήκει στὶς ἡφαιστειογενεῖς ἑδαφικὰς πευχίσεις τῶν νότιων ἀκτῶν τῆς Θράκης. Ὁ πυθμῆνας τῆς θάλασσας πού τὴ χωρίζει ἀπὸ τὴ Θράκη εἶναι πολὺ ρηθὸς, ἐνῶ ἡ θάλασσα πού τὴ χωρίζει ἀπὸ τὴ Σαμοθράκη εἶναι βαθύτατη. Ὁ Γερμανὸς ἀρχαιολόγος Α. Conze στὸ βιβλίον του μὲ τὸν τίτλον «Ταξίδια στὰ νησιά τοῦ θρακικοῦ πελάγους» ὑποστηρίζει ὅτι ἡ πλησιέστερη πρὸς τὴ χερσόνησο τῆς Ἑλλῆς παραλία τοῦ νησιοῦ, πού σχηματίζει τὸ ἀκρωτήρι Κέφαλο μαζί με τὸ λόφο πού λέγεται Ροῦ, ἦσαν σὲ πανόχθαιους χρόνους ἓνα μακρόστενο νησίον χωρισμένο ἀπὸ τὴν "Ἰμβρον. Ἀλλὰ τὰ κύματα τῶν ἀνατολικῶν καὶ δυτικῶν ἀνέμων σπασσοῦσαν στὸν πορθμὸν τόσον ἄμμο, ὥστε τὸ ἀνατολικὸ μέρος του ἔβλεπε καὶ σχηματίσε τοὺς γνωστοὺς Ἀμμόβουνους καὶ τὸν κάμπο τοῦ Πύργου, καθὼς καὶ τὰ τέλματα τὰ λεγόμενα Λούκια, ἐνῶ τὸ δυτικὸ μέρος τοῦ πορθμοῦ κλείστηκε ἀπὸ μιὰ ξηλωτικὴ λωρίδα ἀμμονδιᾶς καὶ σχηματίσε τὴ λίμνη Ἀλευκί.

Ἡ "Ἰμβρος ἔχει μῆκος 16 ναυτικὰ μίλια καὶ πλάτος 5. Ἡ περίμετρο τῶν παραλίων της εἶναι 46 μιλίων, καὶ ἡ ἐπιφάνειά της 223 κατ' ὄλουος 256 τετραγωνικὰ χιλιόμετρα. Ἀπέχει 11 μίλια ἀπὸ τὴ χερσόνησο τῆς Ἑλλῆς, 10 μίλια ἀπὸ τὴ Λήμνο καὶ 12 ἀπὸ τὴ Σαμοθράκη. Ἀσφαλῆ ἀγκυροβόλια γιὰ τὰ πλοία ἔχει μόνο δύο, στὸν κόλπον τοῦ Κέφαλου γιὰ τὸ Νότο, καὶ στὸν ὄρμον Μαγαζιά τῆς Ἀλευκῆς γιὰ τὸ Βορρά. Ἀντίθετα πρὸς τὴ Σαμοθράκη, πού εἶναι ὀλόκληρη ἓνα βουνό, καὶ πρὸς τὴ Λήμνο πού εἶναι ἓνα κάμπος, ἡ "Ἰμβρος παρουσιάζει μιὰ διαρκῆ ἐναλλαγὴ βουνῶν καὶ κοιλάδων, εἶναι δηλ. κυματιστή, «παιπαλέεσσα», ὅπως τὴ χαρακτηρίζει ὁ Ὅμηρος. Τὸ ψηλότερον βουνό της, ὁ Προφήτης Ἠλίας εἶναι 597 μέτρα ψηλὸ, σωστὸς νάνος μπροστὰ στὴν ἀπέναντι Σαμοθράκη, πού ὑψώνεται σὲ 1600 μέτρα πάνω ἀπὸ τὴ θάλασσα. Ἡ "Ἰμβρος ἐρευνήθηκε γεωλογικὰ ἀπὸ δύο εἰδικούς Ἑλλῆνες γεωλόγους τὸν Κ. Κτενᾶ² καὶ τὸν Γ. Γεωργιάδ³.

Περιέχει κοιτάσματα από λιγνίτες άρίστης ποιότητας και πάχους 60 εκατοστών του μέτρου στην τοποθεσία Βαθυλάκκοι, των οποίων είχε γίνει εξόρυξη παλαιότερα από ξένη εταιρεία, και κατά τον πρώτον εθνολογικό πόλεμο από Ελληνική εταιρεία. Επίσης παρουσιάζει κοιτάσματα μαγγανίου στη θέση Ντάμα του Ματσοίκου και στού Πετεινάρη, καθώς και φλέβες γαληνίτου με σιδηροσίδηρο. Στο Ν. Α. τμήμα της παρουσιάζει μεταλλικά σιδηροϋχα νερά στις θέσεις Σιρόνερο και Σιροπόταμος. Ο Λήμιος συγγραφέας της ρωμαϊκής εποχής Φιλόστρατος αναφέρει ότι στο άκρωτήρι Ναύλοχος, τὸ σημερινὸ Αὔλακας, δυτικὰ τοῦ Σχοινοῦδιου, ἕπηχε στοὺς χρόνους τοῦ μιᾶ πηγῆ, ποὺ τὸ νερὸ της εἶχε παραξένες ιδιότητες: Τὰ ἀρσενικά ζῶα τὰ καθιστοῦσε εἰνούχους, καὶ τὰ θηλινὰ τὰ μεθοῦσε καὶ τὰ κοίμαζε. Θὰ εἶξε γὰ ἀναζητηθῆ ἂν ἵππαρχοι ἀκόμα σήμερα στὸ μέρος αὐτὸ κοιμιά πηγῆ με μεταλλικὸ νερὸ, ποὺ γὰ δικαιολογίη τὴν ἀντίληψη αὐτῆ τῶν ἀρχαίων.

Υπάρχει ὁμοίως καὶ μιὰ ἄλλη γεωλογία σχετικὴ με τὴν Ἴμβρο, ἡ μυθολογική: Στὰ βάθη τοῦ πελάγου ἀνάμεσα στὴν Ἴμβρο καὶ τὴ Σαμοθράκη ἦταν τὸ καλὰτι τῆς θεᾶς Θέτιδος, τῆς μητέρας τοῦ Ἀχιλλέως, ἐνὸ ἀνάμεσα στὴν Ἴμβρο καὶ τὴν Τένεδο βρισκόνταν οἱ στάβλοι τῶν αἰρωστών ἵππων τοῦ Ποσειδῶνος. Ὡστε καὶ θεοὶ ἀρχαίοι εἶχαν διαλέξει τὴν κατοικία τους ἀπέναντι στὶς ἀκρωτιαλεῖς τῆς πατρίδας μας.

Ἡ ἀρχὴ τῆς ιστορίας τῆς Ἰμβρου χάνεται στὰ βάθη τῶν χιλιετηρίδων, ὅσον διαμορφώνονται οἱ πανάρχαιοι πολιτισμοὶ στὴ λεκάνη τῆς Μεσογείου, πρὶν ἔρθῃ ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ. Καθὼς γνωρίζετε, οἱ Ἕλληνες κατέβηκαν ἀπὸ τὴν Κεντρικὴ Εὐρώπη στὴ χώρα ποὺ ὀνομάστηκε ἀπ' αὐτοὺς Ἑλλάδα σχετικῶς ἀργά, σὲ τρία διαδοχικὰ κύματα. Πρῶτα οἱ Ἰωνεῖς, περὶ τὸ 2000 π.Χ., κατόπιν οἱ Ἀχαιοί, περὶ τὸ 1700 π.Χ., καὶ τελευταῖοι οἱ Δωριεῖς, περὶ τὸ 1100 π.Χ. Ἡ Ἑλλάδα πρὶν κατεβῆ οἱ Ἕλληνες δὲν ἦταν ἀκατοίκητη. Ἦταν μάλιστα πυκνοκατοικημένη ἀπὸ ἓνα πανάρχαιο μεσογειακὸ λαὸ, ἀλλόγλωσσο, ἕνω πρὸς τοὺς Ἕλληνες καὶ πρὸς τὴν Ἰνδοευρωπαϊκὴ γλωσσικὴ οἰκογένεια. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες τὸν θεωροῦνταν τὸν προκατόχου τους αὐτὸν λαὸ, τὸν ξεχώριζαν ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ τους καὶ τὸν ὀνόμαζαν με διάφορα κατὰ τόπους ὀνόματα, Πελασγοὺς, Τυρρηνοὺς ἢ Τυρρηνοὺς, Κάρες καὶ Δίλλες. Σήμερα ἡ ἐπιστήμη τὸν ὀνομάζει με ἓνα συμβατικὸ περιληπτικὸ ὄνομα Π ρ ο ε λ λ η ν ε ς, δηλ. λαὸ ποὺ κατοικοῦσε ἔδω πρὶν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες. Οἱ Προῆλληνες, ὡς ναυτικὸς καὶ ἐμπορικὸς κυρίως λαὸς, εἶχαν ἀναπτύξει μεγάλου πολιτισμὸ, με ἐπίκεντρο τὰ παράλια, τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου, καὶ ἰδίως τὴ θαλασσοκράτειρα τότε Κρήτη. Ἀρχαιολογικὰ ἴχνη τοῦ πολιτισμοῦ αὐτοῦ θεωροῦνται σήμερα παλαιῖς ἀκροπόλεις ὀχυρωμένες με τείχη ἀπὸ πελώριους ὀγκολίθους, τὰ λεγόμενα π ε λ α σ γ ι κ ᾶ τείχη, καθὼς καὶ τὰ εἰρηπία πλούσιων καὶ μεγαλοπρεπῶν ἀνακτόρων, ἰδίως τῆς Κνωσοῦ καὶ Φαιστοῦ στὴν Κρήτη, στολισμένων με θαυμάσιες τοιχογραφίες.

και άγγεια ζωγραφισμένα με ξωτικά λουλούδια και θαλασσινά ζώα. Είναι ο λεγόμενος σήμερα «αιγαίος» ή «κρητομινωτικός πολιτισμός».

Τι άπνιγαν οι Προέλληνες μετά την ήγκατάσταση των 'Ελλήνων στη χώρα τους; 'Ο πολιτισμός τους έν μέρει καταστράφηκε και έν μέρει μεταδόθηκε στους 'Ελληνες, και με βάση αυτόν δημιουργήθηκε ο πρώτος ελληνικός πολιτισμός, ο λεγόμενος «μικηναϊκός», που αντίπροσωπεύεται άρχαιολογικά στα εφρήματα των άπροπόλεων των Μυκηνών, της Τίρυνθος, του Βαφειού, του 'Ορχομενού κ.ά., και φιλολογικά, στα όμηρικά έπη. Οι ίδιοι οι Προέλληνες ως φυλή και έθνότητα, ούτε έφυγαν ούτε διώχθηκαν, παρά έμειναν στην 'Ελλάδα, υποτάχθηκαν στους 'Ελληνες, σιγά σιγά ξελληνίστηκαν γλωσσικά και διασταυρώθηκαν φυλετικά μαζί τους. Οι 'Ελληνες, ως βόρεια φυλή, ήταν ξανθοί και γαλανοί. Οι Προέλληνες, ως νότιος μεσογειακός λαός, ήταν μελαγχρονοί, με μαύρα μαλλιά και μίσια'. Από τη φυλετική αυτή διασταύρωση των δυο λαών έπρόκυψε μια νέα φυλή, όμορφη και ρωμαλέα, που συνδύαζε τις άρετές και των δυο φυλών που ένώθηκαν. Τη ρώμη και τη φρεσκάδα των κατακτητών 'Ελλήνων άφ' ενός, και την καλαισθησία και εύφροια των Προελλήνων άφ' άλλου. Αυτή ήταν ή άρχαία ελληνική φυλή, που άποθέωσε την όμορφιά και άνύφωσε την άνθρώπινη σκέψη ως τον ουρανό.

'Η φυλετική όμως αυτή διασταύρωση δεν συνετέλεσθη σ' άλλες τις περιοχές της χώρας με τον ίδιο ταχύ ρυθμό. Σε μερικά, άπόκοντρα ίδίως, σημεία της χώρας, ως τον Ίον π.Χ. αιώνα, δηλ. 1500 περίπου χρόνια μετά την κίθοδο των 'Ελλήνων, σώζονταν ύπολείμματα καθαρών Προελλήνων, που μιλούσαν άκόμα τη δική τους γλώσσα. Τέτοιες περιοχές, κατά τις μαρτυρίες των άρχαίων ιστορικών, ήταν μεταξύ άλλων ή χερσόνησος του 'Αθωνα, ή Αθήνος και ή 'Ιμβρος.

Οι κάτοικοι λοιπόν της 'Ιμβρου ως τα τέλη του 6ου π.Χ. αιώνα ήταν άκόμα Προέλληνες. Και το όνομα του νησιού, που το διατηρεί ως σήμερα, δέν είναι ελληνικό. Σχετίζεται με το προελληνικό όνομα ενός θεού κερκυκού, που λεγόταν 'Ιμβραμος και 'Ιμβρασος και συμβόλιζε τη γονιμοποίηση της άγονης γής. 'Η 'Ιμβρος, όπως συμβαίνει με τα περισσότερα νησιά, είναι όρεινή, με μικρές καλλιεργήσιμες κοιλάδες, πράγμα που έξηγει γιατί σ' αυτή λατρεύονταν άνέγκασεν μια θεότητα που γονιμοποιεί την άγονη γή. Ένώ στη γειτονική πεδινή και εύφρονη Αθήνα λατρεύονταν ή Δήμητρα.

Τό ότι ή 'Ιμβρος πολύ μετά την κίθοδο των 'Ελλήνων ξεκαλοουδοούσε να κατοικηθεί από Προέλληνες, από Πελασγούς, μάς έξηγει γιατί σ' τον τροϊκό πόλεμο, ο όποιος, καθώς έξερετε, είναι σύγκρουση 'Ελλήνων προς μη 'Ελληνες, οι 'Ιμβριοι, όπως μαθαίνουμε άπο την 'Ιλιάδα, είναι σύμμαχοι όχι των 'Ελλήνων, αλλά των Τρώων, και γιατί, όπως αναφέρεται στο Φ, 43 της 'Ιλιάδας, όταν ένας γιός του Πριάμου, ο Λυκάων, αίχμαλωτίστηκε άπο τον

Ἀχιλλῆα καὶ πουλήθηκε σκλάβος στὴ Λήμνο, ὁ βασιλεὺς τῆς Ἴμβρου Ἡτίων τὸν ἐξαγόρασε πολὺ ἀκριβὰ καὶ τὸν ἔστειλε κρυφὰ πίσω στὴν Τροία, ὅπου ὁμως τοῦ ἦταν γραφτὸ νὰ πῆσι πάσι στὰ χέρια τοῦ Ἀχιλλῆα καὶ νὰ σκοτωθῆ στὸ πεδίο τῆς μάχης. Δηλ. ὁ Ἡτίων ἔκανε στοὺς Τρῶες ὅ,τι θὰ περιόριζαν ἀπὸ ἓνα πιστὸ σύμμαχο.

Ἐπίσης χαρακτηριστικὸ γιὰ τὸν προελληνικὸ χαρακτήρα τῶν κατοίκων τῆς Ἴμβρου εἶναι καὶ τὸ περιστατικὸ ποὺ ἀναφέρουν ἀρχαῖοι ἱστορικοί, ὅτι, ὅταν κάποτε οἱ Ἀθηναῖοι θέλησαν νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ κάποια ἐνοχλητικὰ ὑπολείμματα Προελλήνων, Πελασγῶν, ποὺ κατοικοῦσαν ἀκόμη στοὺς πρόποδες τοῦ Ὑμηττοῦ καὶ πείραζαν τὰ κορίτσια τους, ὅταν αὐτὰ πῆγαιναν νὰ πάρουν νερὸ ἀπὸ τὴν Ἐννεάκροννη Κρήνη⁶, τοὺς μαζέψαν καὶ τοὺς μετέβλεσαν στὴν Ἴμβρο καὶ στὴ Λήμνο, προφανῶς γιὰτι ἐκί τζούσαν ἀκόμα κ' ἄλλοι ὁμογενεῖς καὶ ὁμόγλωσσοί τους Προελλήνες.

Προελληνικὲς ἐπιγραφὲς δὲ βρέθηκαν στὴν Ἴμβρο, γιὰ νὰ δοῦμε τὴ γλῶσσα τῶν Προελλήνων συμπατριωτῶν μας. Βρέθηκε ὁμως στὴ Λήμνο μιὰ προελληνικὴ ἐπιτάφια ἐπιγραφή, γραμμὴν εὐτυχῶς μὲ ἑλληνικὸ ἀλφάβητο τοῦ θου π.Χ. αἰῶνα, καὶ γι' αὐτὸ διαβάζεται εὐκόλα, ἀλλὰ τὸ περιεχόμενό της, παρ' ὅσες τίς προσπαθεῖς τῶν ἀρχαιολόγων καὶ γλωσσολόγων νὰ τὸ ἐρμηνεύσουν, εἶναι ἀκόμα ἀκατανόητο. Ἐπειδὴ οἱ Προελλήνες τῆς Λήμνου ἦταν χωρὶς ἄλλο τῆς ἴδιας φυλῆς καὶ γλώσσας μὲ τοὺς Προελλήνες τῆς Ἴμβρου, θὰ σὰς διαβάσω μερικὲς φράσεις τῆς ἐπιγραφῆς αὐτῆς, γιὰ νὰ ἔχετε μιὰ ἔστω καὶ μόνο ἀκουστικὴ ἐντύπωση τοῦ πῶς μιλοῦσαν οἱ Προελλήνες.

Ἡ ἐπιγραφή βρέθηκε στὸ χωριὸ *Καμίνα* τῆς Λήμνου. Εἶναι μιὰ λίθινη πλάκα ποὺ ἔχει χαραγμένη τὴν προσημειωμένην ἑνὸς ρωμαίου ἀνθρώπου προχωρημένης ἡλικίας, ὁ ὁποῖος κρατᾷ ἓνα δόρυ. Πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι του εἶναι χαραγμένα τὰ ἑξῆς :

ΧΟΛΑΙΕΖ ΝΑΦΘΟ ΖΙΑΖΙ ΖΙΦΑΙ ΕΦΙΣΘΟ ΖΕΡΟΝΑΙΘ ΣΙΑΛΧΦΕΙΖ
ΑΦΙΖ ΜΑΡΑΖ ΜΑΦΑΝΑΛΣΙΑΑ ΖΕΡΟΝΑΙ ΜΟΡΙΝΑΙΑ ΑΚΕΡ
ΤΑΦΑΡΖΙΟ.....ΑΦΙΖ ΣΙΑΛΧΦΙΖ ΜΑΡΑΖΜ ΑΦΙΖ ΑΟΜΑΙ ?

Ἔτσι περίπου θὰ ἔχοιτε καὶ ἡ γλῶσσα τῶν Ἴμβριων Προελλήνων.

Ὅταν οἱ Πέρσες ἀπλώθηκαν σὲ ὅλοκληρη τὴ Μ. Ἀσία καὶ ἄρχισαν νὰ κατοῦν τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου, ἡ προελληνικὴ ἀκόμα Ἴμβρος κατελήφθη στὰ 515 π. Χ. ἀπὸ τὸν Ὀτάνη, στρατηγὸ τοῦ Δαρείου⁸. Ἀλλὰ ἡ περσικὴ κατοχὴ δὲ βάρσταιε πολὺ, γιὰτι τότε φαίνεται πὼς κατόλαβεν καὶ οἱ Ἀθηναῖοι τὴ στρατηγικὴ σπουδαιότητα τοῦ νησιοῦ γιὰ τὴ δίοδο τοῦ Ἑλλησπόντου, καὶ ὁ Μικτιάδης Α', ὁ γιὸς τοῦ Κυψέλου, τὴν κατέλαβε στὰ 494 π.Χ., καὶ ἡ πολιτεία τῶν Ἀθηναίων τὴν ἀποίκισε μὲ Ἀθηναίους κληροῦχος, δηλ. μὲ ἀκτῆμονες ἢ φτωχοὺς κατοίκους τῶν δήμων τοῦ ἀθηναϊκοῦ λεκανοπεδίου, ποὺ συναποτιλοῦσαν τότε τὸ μεγάλον δῆμον τῶν Ἀθηναίων. Κ λ η ρ ο ὀ

χοι λέγονταν οι άποικοι αυτοί, γιατί μοιραζόνταν με κλήρωση τὰ χωρία της άποικίας.

Ο Α. Μουστοξύδης και ο Βαρθολομαίος Κουτλουμουσιανός, που έγραψαν την 'Ιστορία της 'Ιμβρου⁹, υποθέτουν ότι η εγκατάσταση των 'Αθηναίων κληροχών στην 'Ιμβρο δὲ θάγινε άμέσως, γιατί έγκαταστάθηκαν οι πολέμοι των 'Ελλήνων με τους Πέρσες, όποτε θά ήταν δύσκολη ή θέση των 'Αθηναίων άποικίων στην 'Ιμβρο, και ότι οι κληροῦχοι θά εγκαταστήθηκαν εκεί όριστικά μετά τὸ αίσιο γιά τους 'Ελληνες τέλος των πολέμων αυτών με τὴ μάχη των Πλαταιών και τὴ ναυμαχία της Σαλαμίνας, δηλ. μετά τὸ 480 π. Χ. Όπως και άν έγινε, πρόκειται γιά διαφορά 14 ετών. 'Από τότε ως σήμερα, δηλ. επί 2500 χρόνια περίπου, η πατρίδα μας κατοικείται από 'Ελληνες. Κτηρίαρχος έβλεπε κατά καιρούς πολλούς. Όμως ο καθαρά 'Ελληνικός έθνολογικός χαρακτήρας των κατοίκων της δέν άλλαξε ποτέ.

Μελετώντας κατέλιε την ιστορία της 'Ιμβρου μαθαίνει πολλά γιά τὸ θεσμὸ γενικά των αθηναϊκών κληρονομιών και γιά τὴν ιστορική τους τύχη. Όπως συνέβαινε πάντοτε στις κληρονομίες, οι 'Αθηναίοι κληροῦχοι της 'Ιμβρου όχι μόνο διατηροῦσαν υπερέμφαση ανάμνηση της καταγωγής τους από τὸ ένδοξο ίστωφές άσιν, αλλά και, σύμφωνα με σχετικό νόμο της αθηναϊκής πολιτείας, κρατοῦσαν κληρονομική από πατέρα σὲ γιό τὴ διπλή ιδιότητα τοῦ 'Ιμβρίου και 'Αθηναίου πολίτη, και ήταν γραμμένοι και σὲ μητρώα τοῦ δήμου έκείνου της 'Αττικής άπ' όπου κατάγονταν. 'Ετσι σὲ περίπτωση έγγραφη της έποχῆς τους και στις επιτάφιας και άλλες επιγραφῆς ποῦ βρέθηκαν ως τώρα στην 'Ιμβρο¹⁰ δίπλα σὲ τὸ ὄνομά τους βλέπουμε πάντοτε και τὸ έθνικό τους ὄνομα, ποῦ δηλώνει τὸν αττικό δήμο της καταγωγῆς τους.

Σὲ ἱμβριακά ψηφίσματα λ.χ. συναντοῦμε ὄνόματα ὅπως τὰ ἑξῆς:

<i>Τηλέας Ἀριστοκράτου Χολαργεύς</i>	ἀπὸ τὸν δῆμο Χολαργῶς
<i>Νικίας Φίλωνος Ὀτρυνεύς</i>	» » » Ὀτρυνῆ (κοντὰ σὲν Ἐλευσίνα)
<i>Ἀλέμαχος Κλεοδόλου Μυρρινοσίσιος</i>	» » » Μυρρινοῦς (κοντὰ σὲ Πόρτο Ράφτη)
<i>Λέων Θεραίου Φρεάριος</i>	» » » Φρεάροι
<i>Ἐξίμετος Ἀριστογόνου Ἀθμοτιεύς</i>	» » » Ἀθμοσία (Μαρούσι)
<i>Καλλίνουμος Ἀχαρνεύς</i>	» » » Ἀχαρναί (Μενίδι)
<i>Ἐπιγίνης Ἀφιδναίος</i>	» » » Ἀφιδναί (Κιοῦρκα)
<i>Ἐσπολις Κῆτιος</i>	» » » Κῆτιοί

'Επίσης οἱ επιτάφιας επιγραφῆς ποῦ βρέθηκαν σὲ περιοχή της άρχαίας πόλης, δηλ. σὲ σημερινὸ Κάστρο, διαβάζουμε:

<i>Ἀνδρόκριτος Ἀποδόρου Ἀφιδναίος</i>	ἀπὸ τὸ δῆμο Ἀφιδναί (Κιοῦρκα)
<i>Χαριγίνης Ἀνδροκρίτου Ἀφιδναίος</i>	» » » »
<i>Τιμοστράτη Κηφίου Παιανεύς</i>	» » » Παιανία (Λιόπεσι)

Μόσχος Λεωνίδου Ἀχαρνέες ἀπὸ τὸν δῆμον Ἀχαρναί (Μενίδι).
Ἀχιλλεύς Ἐπιχάρου Κρήτιος » » » Κῆτιοι
Ἀγνύλλα Χαριάδου Κηφισαίως » » » Κηφισοῖα (Κηφισοῖα)
Κλειοφῶν Ἐπιχάρου Στειριεύς » » » Στειρία (Πάροτο Ράφτη).

Σὲ ἐπιγραφὴ ἐντοιχισμένη στὸ ἱερό τῆς ἐκκλησίας τοῦ μετοχιῦ τοῦ Ἁγ. Κωνσταντίνου:

Μηδείας Τηλεμάχου Παλληγρέες ἀπὸ τὸ δῆμον Παλλήνη (Χορβάτι).

Σὲ ἐπιγραφὴ ἐντοιχισμένη σὲ ἐκκλησία τῶν Ἁγ. Θεοδώρων:

Σώκρατος Σωκράτου Κριωεύς ἀπὸ τὸ δῆμον Κριόα (Πατήσια).

Σὲ ἐπιγραφὴ πού βρέθηκε στὴν Παναγία:

Κλειοπίτρα Νικάνδρου ἐξ Γαργητιῶν ἀπὸ τὸ δῆμον Γαργητιῶς (μεταξὺ Ὑμητιοῦ καὶ Πεντέλης).

Σὲ ἐπιγραφὴ πού βρέθηκε στὸ μετόχι τῆς Παναγίας στὸ Μάρμαρο:

Λεωχάρης Διοτίμου Ραμνοῦσιος ἀπὸ τὸ δῆμον Ραμνοῦς (Β. τοῦ Μαροθιάνα).

Σὲ ἐπιγραφὴ πού βρέθηκε στὴν Ἁγ. Μαρίνα στὸ Λουκανιάδο:

Διοπίθης Διογείτονος Παιανιεύς ἀπὸ τὸ δῆμον Παιανία (Λιόπησι).

Χάρμη Φίλωνος Σφήτιος » » » Σφήτιος (Κορφαί).

Σὲ ἐπιγραφὴ ἐντοιχισμένη στὴν Ἁγ. Μαρίνα τοῦ Σχοινοῦδιου:

Θάλλουσα Ἀλεξάνδρου Κολλυτιῶς γυνή ἀπὸ τὸ δῆμον Κολλυτιῶς (συντοκία τῶν Ἀθηνῶν).

Οἱ Ἀθηναῖοι κληροῦχοι τῆς Ἱμβροῦ ἔμειναν πιστοὶ ὄχι μόνο στὸ δῆμον τῆς κατεγωγῆς τους, ἀλλὰ καὶ στὶς δέκα φυλές, στὶς ὁποῖες, ὅπως εἶναι γνωστό, διαμορφόνταν ὅλοι οἱ Ἀθηναῖοι. Στὴν Ἱμβρο βρέθηκε ἓνα ψήφισμα τοῦ δήμου, μὲ τὸ ὁποῖο στεφανώνονται κατὰ τὸ ἔτος 352/1 π.Χ. δεκαεννιά πολῖτες Ἱμβροῖα, ἓνας ἢ δύο ἀπὸ κάθε φυλὴ. Ἀκούστε τους: Ὁἶ ἔπι Ἀριστοδήμου ἀρχοντος στεφανωθέντες ὑπὸ τοῦ Δήμου, δικαιοσύνης ἕνεκα, ἀνέθεσαν δώδεκα θεοῖς.

Ἐ ρ ε χ θ ε ἰ δ ο ς — Λαμπερὺς Ἀντίρροτος Ἀναγυραῖσιος.

Α ἱ γ ε ἰ δ ο ς — Ἀθηνόδαρος Ἐστιαεύς, Χιωνίδης Ἰωνίδης.

Π α ν δ ι ω ν ἰ δ ο ς — Στράτιος Παιωνιεύς, Ἑλλῶν Πρασιαεύς.

Λ ε ω ν τ ἰ δ ο ς — Λευκόλοφος Σκαμβανίδης, Λυσανίας Ποτάμιος.

Ἄ κ α μ α ν τ ἰ δ ο ς — Ἀριστοκράτης Πόριος, Αἰσχρυβας Ἐρμειος.

Ο ἰ ν ε ἰ δ ο ς — Κολλίμαχος Περιθοίδης, Δημοσχάρης Περιθοίδης.

Κ ε κ ρ ο π ι ἰ δ ο ς — Καλλίφρων Αἰωνεύς, Ἀριστοκλῆς Αἰωνεύς.

Ἰ π π ο θ ο ν τ ἰ δ ο ς — Χίων Κειριάδης, Θεομένης Δικελεύς.

Α ἱ α ν τ ἰ δ ο ς — Στράτων Τριχορῦσιος, Διόδωρος Φιλαίδης.

Ἄ ν τ ἰ ο χ ἰ δ ο ς — Εὐδοθένης Κολωνῆθεν, Κλεόμηλος Θορατεύς.

Τὸ κράτος τῶν Ἀθηνῶν ἐφρόντιζε μὲ κάθε τρόπο νὰ συντηρῇ ζωντανή τὴ συνείδηση τῆς ἀθηναϊκῆς καταγωγῆς στοὺς κληροῦχους του, ὥστε ἢ

ψυχική συνοχή τους με τη μητρόπολη να παραμένει πάντα άμειωτη. Και πρώτα πρώτα το έπίσημο όνομα της Ιμβριακής πολιτείας δεν ήταν Δ ή μ ο ς Ί μ β ρ ί ω ν, αλλά Δ ή μ ο ς Ἀ θ η ν α ί ω ν απλά, και Δ ή μ ο ς Ἀ - θ η ν α ί ω ν ό έ ν Ί μ β ρ ω. Τά ψηφίσματά της άρχιζαν με τή φράση: *"Εδοξεν τῇ βουλῇ και τῷ δήμῳ τῶν Ἀθηναίων τῶν ἐν Ἰμβρῳ*. Τά νομί- σματι άρχικά ήταν τά ἴδια με τῶν Ἀθηνῶν. Ἐχουν ἀπό τή μιὰ πλευρά τὸ κεφάλι τῆς Ἀθηνᾶς, και ἀπὸ τὴν ἄλλη τὴ γλαύκα ἢ τὸν Ἰμβριμον - Ἐρ- μῆ, και τὴν ἐπιγραφὴ ἈΘΕΝΑΙΩΝ ἢ ἈΘΕΝΑΙΩΝ ΙΜΒΡΙΩΝ, και πολὺ ἀργότερα, στὴ ρωμαϊκὴ ἐποχὴ, ΙΜΒΡΙΩΝ ἢ ΙΜΒΡΟΥ ¹¹.

Ἡ λατρεία τῶν θεῶν ἦταν πέρα ὡς πέρα ἡ ἀθηναϊκὴ. Χαρακτηριστι- κὴ εἶναι ἡ ὁμαδικὴ λατρεία τῶν δώδεκα θεῶν οἱ ἑνα βωμό, στοὺς ἀποίους, ὅπως εἶδαμε παραπάνω, ἔκαιαν ἀφιέρωμα οἱ βραβευθέντες γιὰ τὴ δικαιο- σύνη τους 19 Ἰμβριοί. Εἶναι γνωστὸ πὺς ὁ Πεισιστρατος εἶχε ἰδρύσει στὰς Ἀθῆνας κοινὸ βωμὸ τῶν δώδεκα θεῶν, σ' ἓνα σημεῖο τῆς πόλης ὅπου ξε- κινούσαν ὅλοι οἱ δρόμοι. Στὸν βωμὸ αὐτὸν, πὺ ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς πιὸ σε- βαστοὺς, συνῆθιζαν νὰ θυσιάζου οἱ κληροῦχοι πρὶν ἀναχωρήσουν γιὰ τὴ νέα τους ἀποικία, ὅπου και μετέφεραν τὴν ὁμαδικὴ λατρεία τῶν δώδεκα θε- ῶν, ὡς τῶν κατ' ἐξοχὴν προστατῶν τῆς κληροῦχίας.

Χαρακτηριστικὴ ἐπίσης εἶναι στὴν Ἰμβρο ἡ ἀθηναϊκὴ λατρεία τοῦ Διὸς τοῦ Ὑψίστου. Στὸ Γλυκὸ σῶζεται ἐντοχιζομένη στὸ παρεκλήσι τοῦ Ἀγ. Βασίλειου μιὰ ἀρχαία ἀναθηματικὴ ἐπιγραφὴ, πὺ γράφει: *Διὶ Ὑψί- στω Ἀθηναίων, Ἀρίστων, εὐχῆς ἔνεκα*.

Ἡ ὁράγωση τῆς πολιτείας ἦταν κατ' εἰκόνα και ὁμοίωση με τὴν ὁρ- γάνωση τῆς πολιτείας τῶν Ἀθηναίων. Εἶχαν ἐκκλησία τοῦ δ ή - μ ο υ, β ο υ λ ή, π ρ ο τ α ν ε ἰ ο ν και π ο λ έ μ α ρ χ ο ν. Τὸ μνηλό- γιο ἦταν ἐπίσης τὸ ἀττικὸ, και ἡ διατύπωση τῶν ψηφισμάτων τῆς ἐκκλησί- ας τοῦ δήμου κατὰ τὸν ἀθηναϊκὸ τύπο. Σὲ ἓνα τέτοιο ψήφισμα πὺ βρέ- θηκε στὴν Ἰμβρο διαβάζουμε: *Ἐπὶ Ἐρχθείδος πρώτης προτανείας, Ἐ- κατομβαιῶντος δεκάτη Ἰσημέριον, ἐκκλησία ἦν, εἰ ἐκιστάται Ἐὐπολις Κή- τιος, και συμπρόεδρος Καλλίννομος Ἀγαρεὺς, Ἐπιγένης Ἀριδιναῖος, Ἐ- ξήμετος Ἀριτογιῶνους Ἀθμονεὺς εἶπεν... κ.τ.λ.*

Τά ἔργα τέχνης πὺ βρέθησαν στὴν Ἰμβρο παρουσιάζουν κι' αὐτά, κατὰ τὴν κρίση τῶν ἐδικῶν, τεχντροποιὰ καθαρὰ ἀττικὴ.

Ἐέλος, γιὰ νὰ θυμοῦνται καλύτερα οἱ κληροῦχοι τῆς Ἰμβρου τὸ νο- σταγνημένο τους ἀθηναϊκὸν κάμπο, ὀνόμασαν Ἰλισὸ τὸ σημερινὸ «Μέγα Ποταμὸ», πὺ διασχίζει τὸ νησί και ἐκβάλλει στὸν κόλπο τοῦ Κίστρου.

Ἡ διπλὴ ιδιότητα τῶν κληροῦχων τῆς Ἰμβρου, ὡς Ἰμβρίων και συγ- χροῦς Ἀθηναίων πολιτῶν, τοὺς ἀνάγκαζε, κυρὰ τὴν ἀπόσταση και τὴς δυ- σκολίας τῶν ταξιδιῶν ἐκείνη τὴν ἐποχὴ, νὰ πηγαυνοέρχονται στοὺς Ἀθῆνας, ὅπου μερικοὶ εἶχαν ἴσως παλαιὰ μικρὰ κτήματα ἢ ἄλλα οἰκονομικὰ συμφέ-

ροντα και δικαστικὲς ὑποθέσεις. Συνέβαινε μάλιστα νὰ κολουῦνται σὲ ἀθηναϊκὰ δικαστήρια γιὰ διαφορὰς τοὺς μὲ τοὺς πραγματικὸς δημότες τῶν Ἀθηνῶν, καὶ νὰ διεκδικεῖται ἐρήμην, ὅταν ἀπουσίαζαν στὴν Ἱμβρο. Τὸ νόστιμο εἶναι ὅτι αὐτὸ τὸ ἐκμεταλλεύονταν καὶ ἄλλοι ἐπιτήδειοι Ἀθηναῖοι ποὺ ἔμεναν μόνιμα στὴν Ἀθήνα, καὶ δὲν παρουσιάζονταν στὸ δικαστήριον, ὅταν ἔπαιρναν κλήση ὡς κατηγορούμενοι ἢ ὡς μάρτυρες, δηλώνοντες ψευδῶς ὅτι ἀπουσίαζαν κατὰ τὴ δίκη στὴν Ἱμβρο. — Γιατὶ δὲν ἐβόθῃε στὸ δικαστήριον τὸν ρωτοῦσαν. — Ἡμουν στὴν Ἱμβρο, ἀπαντοῦσε. Γι' αὐτὸ, ἐπειδὴ τὸ ἴδιον φαίνεται ὅτι γίνονταν καὶ μὲ τοὺς Ἀθηναίους κληροῦχος τῆς Λήμνου, κατέντησαν τὸ «Ἰ μ β ρ ι ο ς κ α ι Ἀ ἡ μ ν ι ο ς» νὰ σημαίνουν στὴ δικαστικὴ γλῶσσα τῶν Ἀθηνῶν τίποτε λιγότερον ἀπὸ «φυγόδικος», καὶ τὸ «Ἰ μ β ρ ι ο ς δ ἰ κ η», ἐκείνη τὴ δίκη στὴν ὁποία οἱ κατηγορούμενοι ἀπουσίαζον. Αὐτὸ τὸ ἀναφέρει ὁ ἀλεξανδρινὸς λεξικογράφος Ἡσύχιος στὸ Λεξικό του: «Ἱμβριος καὶ Λήμιος· οἱ τὰς δικαίους ὑποφύγοντες ἐσχέπτοντο ἐν Λήμνῳ ἢ ἐν Ἱμβρῳ εἶναι», καὶ τὸ ἐπαναλαμβάνει ὁ μεσαιωνικὸς παροιμιολογὸς Μοκάριος: «Ἱμβριος ἢ Λήμιος οἱ τὰς δικαίους ἀποφεύγοντες Ἀθήνησιν ἐσχέπτοντο ἐν Ἱμβρῳ ἢ ἐν Λήμνῳ εἶναι».

Ἀναφέρεται ὅτι εἶχε γραφῆ καὶ μιὰ κωμῳδία ἐπάνω στὸ θέμα αὐτὸ μὲ τὸν τίτλο «Ἱμβριος», ἡ ὁποία δυστυχῶς δὲ σῶζεται.

Ἡ συνοχὴ τῆς Ἱμβρου μὲ τὴν ἀθηναϊκὴ μητρόπολιν καὶ μὲ τοὺς ἀθηναϊκὲς θεμοὺς διατηρήθηκε τόσο στερεὰ στὴν ἀρχαιότητα, ὥστε οἱ κῆρυκοὶ τῆς δὲν θεωροῦνταν ἐπὶ κείνη ἢ σήμαστος τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλὰ πραγματικοὶ Ἀθηναῖοι, καὶ γι' αὐτὸ, ὅσες φορές τὸ ἀθηναϊκὸ κράτος συνέβαινε νὰ νικηθῆ ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς του καὶ νὰ διαλυθῆ, καὶ οἱ συμμαχικὲς του πόλεις νὰ κηρυχθοῦν ἀνεξάρτητες, ἔπαιρνονταν ἡ Ἱμβρος, καὶ παρήμενε αὐτὴ μόνη πιστὸς σύντροφος τῆς δυστυχίας τῶν Ἀθηνῶν, ὅπως γιὰ τοὺς ἴδιους λόγους καὶ ἡ Λήμνος καὶ ἡ Σκύρος¹².

Οἱ κοινὲς ἱστορικὲς τύχαι τῶν δύο γειτονικῶν νησιῶν Ἱμβρον καὶ Λήμνου καὶ ἡ ἀδιάρκοι ἀμοιβαία ἐπιμειξία τους, μαζὶ μὲ τὴ συνείδηση τῆς κοινῆς καταγωγῆς, εἶχαν διαμορφώσει στὴν ἀρχαιότητα ἕνα ἐντονο αἰσθημα συγγένειας, οἰκειότητος καὶ ἀγάπης ἀνάμεσα στοὺς κατοίκους των. Τὸ παρατηρεῖ καὶ ὁ Θουκυδίδης 7,57 γράφοντας: «Ἀθηναῖοι καὶ αὐτοὶ τῆ αὐτῆ φωνῆ καὶ νομίμοις εἶτι χρώμενοι Λήμιοι καὶ Ἱμβριοι». Καὶ ὁ Λήμιος συγγραφέας τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς Φιλόστρατος ὁ νεώτερος¹³ γράφοντας πρὸς δύο ἐπιφανεῖς Ἱμβριῶν φίλους του, Κλεοφῶντα καὶ Γάϊον, λέγει: «Ἐγὼ γὰρ Λήμιος ὢν, πατρίδα ἔμαυτοῦ καὶ τὴν Ἱμβρον νομίζω, συνάπτειν εἰνοίῃ καὶ τὰς νήσους ἀλλήλαις καὶ ἑμαυτὸν ἀμφοτέραις».

Ἡ ζωὴ καὶ ἡ κίνηση τῆς Ἱμβρον κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἦταν συγκεντρωμένη στὸ Β.Α. τμήμα τῆς, καὶ κυρίως στὸ σημερινὸ Κάστρο. Αὐτὸ ἐξηγεῖται ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι οἱ ἐμπορικὲς συναλλαγὲς καὶ τὰ οἰκονομικὰ

συμφέροντα τῶν κατοίκων της στρέφονταν πρὸς τὰ παρὰ τῆς Θράκης, ἀπὸ τὴν Αἴνο ὡς τὸν Ἑλλάσποντο. Ἄλλως τε καὶ ἡ στρατηγικὴ καὶ πολιτικὴ σημασία τοῦ νησιοῦ γιὰ τοὺς Ἀθηναίους ἦταν νὰ τὸ χρησιμοποιεῖν ὡς προχωρημένο σταθμὸ γιὰ τὰ συμφέροντά τους ἐπάνω στὰ θρακικὰ παρὰ τὰ ἄκραία. Ἡ Σκύρος καὶ ἡ Λήμνος ἀποτελοῦσαν τὴ ναυτικὴ γέφυρα πρὸς τὸν ἀκραίον σταθμὸ. Τὸ Ν.Α. μέρος τοῦ νησιοῦ, ποὺ βλέπει πρὸς τὸ ἀνοικτὸ Αἰγαίον, εἶχε καὶ τότε μικρότερη οἰκονομικὴ σημασία καὶ δὲν ὑπῆρχε σ' αὐτὸ πόλη. Ἐπικοινωνοῦσε μόνο μὲ τὴ Λήμνο καὶ ἐξυπηρετοῦνταν ναυτικὰ ἀπὸ ἓνα μικρὸν ὄμο ποὺ λέγονταν τότε *Ναύλοχος* καὶ σήμερον *Αἰόλακος*.

Ἡ μοναδικὴ πόλη τῆς ἀρχαίας Ἰμβρου ἦταν τὸ σημερινὸ Κίστρο. Ἐπάνω στὸ λόφον, ὅπου σήμερον στέκοντ' αἱ ἑρείπια τοῦ βυζαντινοῦ φρουρίου, ἦταν ἡ ἀκρόπολις, ὀχυρωμένη ἀπ' ἑνὸς ἀπὸ τοὺς ἀπότομους γκρεμοὺς πρὸς τὴ θάλασσα, καὶ ἀπ' ἑτέρου μὲ τείχη ἀπὸ ὀγκώδεις, χτισμένα χωρὶς ἄλλα ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν Προελλήνων, τῶν Πελασγῶν, τὰ ὅποια ἐν μέρει σώζονται πρὸς τὴν πλευρὰ τοῦ κόλπου τοῦ Καρδάμου. Ἡ πόλη ὅμως ἀπλώνονταν κάτω, στοὺς πρόποδες τοῦ λόφου, στὴν πεδινὴ λοσιθία ποὺ ἐνώνει τοὺς δύο κόλπους, τοῦ λιμανιοῦ καὶ τοῦ Καρδάμου. Ἀκριβῶς ἐκεῖ ποὺ βρίσκονται σήμερον τὰ ἀμπέλια καὶ τὰ περιβολάκια τῶν Καστρινῶν. Ἀνυσκαφῆς στὸ χῶρον τῆς ἀρχαίας πόλεως δὲν ἔγιναν ποτὲ ἀπὸ τοὺς ἀρχαιολόγους, ἀλλὰ οἱ χωρικοί, ὅταν σκαβῶν, βρίσκουν συχνὰ μάρμαρα, θεμέλια οἰκοδομημάτων καὶ θραύσματα ἀρχαίων ἀγγείων. Ἐκεῖ ἔχουν βρεθῆ καὶ ἴχνη τῶν βασιμῶν τοῦ ἀρχαίου θεάτρου.

Ἡ περιοχὴ ἢ γύρω ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν πόλη δὲν ἔχει πόσιμον νερό. Γιὰ νὰ ὑδρεύσων ἀφθονα τὴν πόλη τους οἱ ἀρχαῖοι Ἰμβριοι, δὲν ἐπαρκοῦσε τὸ λίγο πόσιμον νερὸ ποὺ στὰ νεότερα χρόνια, στὸν 19ον αἰῶνα, κατέβασε ἀπὸ τὸ γλυκιανὸ βουνὸ στὸ Κίστρο ὁ μητροπολίτης Ἰμβρου Νικηφόρος Β'. Γι' αὐτὸ οἱ ἀρχαῖοι συμπατριῶτες μας σοφίστηκαν μὴ τολμηρῆ λύση, χρίζοντας ἓνα ὑδροπνεῦστο, ποὺ τὸ μέγεθος καὶ τὸ μήκος του προκαλεῖ καὶ σήμερον τὸ θαυμασμό.

Ὅπως ἔξορουν οἱ περισσότεροὶ σημερινοὶ Ἰμβριοι, ὅταν ἀπὸ τὸ λιμάνι τοῦ Κίστρου προχωρεῖ κατὰ μῆκος τοῦ Μέγα Ποταμοῦ πρὸς τὸ χωριὸ Ἄγ. Θεόδωροι, λίγο πρὶν φτάσῃ στὸ μετὰ τοῦ Ἄγ. Κωνσταντίνου σεναντὰ ἓνα παραπόταμο, ποὺ ἔρχεται ἀπὸ τὰ δυτικὰ καὶ πηγάζει ἀπὸ τὴν κοιλάδα τοῦ Ροξάδου, δηλ. ἀπὸ τὴν ἀρεινὴν περιοχὴ ποὺ βρίσκεται πρὸς τὰ βόρεια τοῦ χωριοῦ Ἀγρίδια, καὶ ἐκβάλλει στὸ Μέγα Ποταμὸ, τὸν Ἰλισσό. Ἀνεβαίνοντας τὸ ρέμα αὐτοῦ τοῦ παραπόταμου, ποὺ σπάνια εἶναι χωρὶς νερὸ, φτάνει σὲ μὴ μικρὴ μαγνητικὴ κοιλάδα, ἀνοικτὴ πρὸς τὴ θάλασσα, ἀντίκρου στὴ Σαμοθράκη. Ὅταν προχωρήσῃ στὸ ἐσωτερικὸν της, ἡ κοιλάδα ὅσο πάει στενεύει, γίνεται στενὴ χωράδα, καὶ στὸ τέλος κλείνει. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἀνοβλύζων διάφορες πηγὲς ἐξέρχεται πόσιμον νερὸ. Αὐτὰ τὰ νε-

ρά σκέφτηκαν οι αρχαίοι Ίμβριοι να τὰ αξιοποιήσουν, όχι μόνο για να μεταφέρουν με υδραγωγείο άφθονο πόσιμο νερό στην πόλη τους, αλλά και για να ποτίζουν την κοιλάδα του Ροζαίδου.

Τò έργο έγινε τόν 4ο π.Χ. αιώνα, κατά τη γνώμη του Γερμανού αρχαιολόγου C. Friedrich, που τò μελέτησε επί τόπου και δημοσίεψε έκτενη περιγραφή του, με φωτογραφίες των σωζομένων τμημάτων του¹⁴.

Στò ανώτερο μέρος τής χαράδρας κοντά στις πηγές έχτισαν μιὰ δεξαμενή για πόσιμο νερό, που είχε διαστάσεις 9,50 μέτρα μήκος, 6,50 μέτρα πλάτος και 2,35 μέτρα ύψος. Η δεξαμενή αυτή, πάντα γεμάτη από τις νερομάννες, έστειλε με ένα πήλινο υδραγωγείο άφθονο πόσιμο νερό στην πόλη. Έπειδή μάλιστα τò νερό τής δεξαμενής είχε σημαντική κλίση, ανέβαινε και πάνω στην ακρόπολη, δηλ. εκεί που είναι τὰ βυζαντινά φρούρια, στην κορυφή του λόφου. Ο C. Friedrich βρήκε δυτικά του Κάστρου στον κάμπο και μερικούς από τούς μεγάλους πήλινους σωλήνες του υδραγωγείου. Έπειδή όμως τò νερό των πηγών ήταν περισσότερο από δυο χιλιόμετρα για την ύδρευση τής πόλης, οι αρχαίοι Ίμβριοι σκέφτηκαν να χρησιμοποιήσουν τò περίσπυμα χιζώντας λίγο πιο κάτω από τη δεξαμενή ένα μεγάλον ύδατοφράκτη τής χαράδρας, να δημιουργήσουν δηλ. μιὰ τεχνητή λίμνη, σάν τη σημερινή τεχνητή λίμνη του Μαραθώνα, για να ποτίζουν την κοιλάδα του Ροζαίδου κατά τούς θριουούς μήνες.

Ο ύδατοφράκτης χτίστηκε με πελώριες πελεκητές και τόσο τέλεια έφαρμοστές πέτρες, ώστε ακόμα και σήμερα να δίνει από μακριά την εντύπωση ενός μονοκόμματος μπλόκ. Τò φράγμα σχημάτιζε μιὰ δεξαμενή σε σχήμα ορθογώνιου, χτιστò από τρεις πλευρές. Η πλευρά που έκλεινε τη χαράδρα είχε μήκος 28 μέτρα, οι άλλες δυο πλευρές είχαν μήκος 40 μέτρα. Τò ύψος του φράγματος ήταν τουλάχιστο 15 μέτρων, κατά τις μετρήσεις του C. Friedrich. Έτσι ή δεξαμενή μπορούσε να περιλάβη μιὰ τεράστια ποσότητα νερού, έπαρκή για να μεταβάλη σε κοπιστική περιβάλλη την κοιλάδα του Ροζαίδου.

Τò έργο αυτό, μοναδικò στην αρχαιότητα, όπως με πληροφόρησαν ειδικοί αρχαιολόγοι, είναι ο πρόδρομος του πολύ μεγαλύτερου σημερινού φράγματος του Μαραθώνα με την ομώνυμη τεχνητή λίμνη, που ύδρευει την Αθήνα. Ότι πρόκειται για ύδατοφράκτη τò έμνηνεψε πρώτος ο C. Friedrich, που τò μελέτησε επί τόπου στὰ 1904. Ο Γερμανός αρχαιολόγος A. Conze, που τò είχε έπισκεφθè πολύ νωρίτερα, στὰ μέσα του περασμένου αιώνα, και μιλεί γι' αυτό στò βιβλίο του με τόν τίτλο «Ταξίδια στὰ νησιά του θρακικού πελάγους», δέν μπόρεσε να καταλάβη περί τίνος πρόκειται, και τò χαρακτηρίζει «αίγιματικό»¹⁵. Οι χωρικοί τής Ίμβρου βλέποντας τούς ογκολίθους που τò αποτελούν ένόμιζαν, και θά νομίζουν ακόμα, ότι πρόκειται για οικοδομή μυθικών γιγάντων, που την έχτισαν κουβαλών-

τας τις πέτρες με τους ὄμους των ἀπὸ τὰ ἀντίπερα βουνὰ τῆς Σαμοθρακίης.

Μπορεῖ κανεὶς νὰ φαντασθῆ τί ὄψη θὰ παρουσίαζε στὴν ἀρχαιότητα ἡ ἀρδευόμενη κοιλάδα τοῦ Ροζάδου, ποὺ καὶ σήμερα ἔχει τὰ καλύτερα λιωστάσια τοῦ νησιοῦ καί, ὅπως λέει ὁ C. Friedrich, κάνει τὴν ἐντύπωση ἐνὸς μικροῦ παραδείσου, ein kleines Paradies¹⁶.

Γιὰ ποῖο λόγο ὁμοῦ προτιμήθηκε νὰ ἀρδευθῆ ἡ ἀπόμνη κοιλάδα τοῦ Ροζάδου καὶ ὄχι ὁ κάμπος τῆς πόλης; Ὁ λόγος εἶναι ὅτι ἡ κοιλάδα αὐτὴ δὲν ἦταν ἄσημη, ὅπως εἶναι σήμερα. Ἦταν τὸ κέντρο τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς τῶν ἀρχαίων Ἰμβρῶν. Ἐκεῖ ἔπῃρχε ὁ ναὸς τοῦ προελληνικοῦ τοπικοῦ θεοῦ Ἰμβραμου, ποὺ οἱ Ἕλληνες τὸν μετονόμασαν Ἐρμῆ. Ἡ λατρεία τοῦ Ἰμβραμου - Ἐρμῆ, ποὺ, ὅπως εἴπαμε, συμβόλιζε τὴ γονιμοποίηση τῆς γῆς, ἦταν ἡ ἐπισημότερη τοπικὴ λατρεία τοῦ νησιοῦ, καὶ κατὰ τὶς τελετὲς συγκέντρωνε διότις τοὺς κατοίκους του, περίπου ὅπως γίνονταν ὡς τὰ χρόνια μας στὸ μοναστήρι τοῦ Ἁγ. Κωνσταντίνου, ὅπου τὸ ἀπόγεμα τῆς τελετῆς γίνονταν καὶ ἵπποδρομίαι. Ὁ θεὸς αὐτὸς εἰκονίζεται στὰ Ἰμβριακὰ νομίσματα μετὴ μορφῆ ἀνδρὸς γυμνοῦ, μὲ ὄρθιο τὸ γεννητικὸ μῦοιο, ὡς σύμβολο τῆς γονιμοποίησης. Ὁ ναὸς του μαζί με τὶς γύρω ἐγκαταστάσεις ποῖπει νὰ ἦταν πλούσιος καὶ λαμπρὸς, ὅπως πιστοποιοῦν τὰ ὑπολείμματα τῶν ἐρειπίων του στὴν ἐπιφάνεια τῆς γῆς, γιατί ἀνασκαφῆς δὲν ἔγιναν ποτέ. Γύρω ἀπὸ τὸ μέρος ποὺ ἦταν ὁ ναὸς βρέθηκε μεγάλος ἀριθμὸς ἀπὸ ἐπιγραφὰς σχετικὰς μετὴ λατρεία τοῦ Ἰμβραμου - Ἐρμῆ, ἄλλες ἐπὶ τόπου καὶ ἄλλες στὰ γύρω ἐξοικλήσια, ὅπου τὶς μετέφεραν οἱ παλαιοὶ χριστιανοὶ καὶ τὶς χρησιμοποιοῦν ὡς σήμερα γιὰ ἁγίαις τράπεζαις. Ἄν' ἐκεῖ εἶχε μεταφερθῆ καὶ ὁ μαρμαρίνος θρόνος τοῦ Διονύσου στὸ μετόχι τοῦ Ἁγ. Κωνσταντίνου, καὶ φυλάσσονταν ὡς ἀρχαιολογικὸ κειμήλιο μέσα στὴν ἐκκλησία του. Ἀστυχῶς τὸ μετόχι αὐτό, καύχημα καὶ προσκύνημα ὅλης τῆς Ἰμβρου, ἦταν τυχερὸ νὰ κατεδαφισθῆ στὶς μέρες μας ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ νησιοῦ, νὰ ὑλοποιηθῆ τὸ περίφημο, μοναδικὸ καὶ θαυμάσιο ἄσος του ἀπὸ πανύψηλα φυλλοβόλα δέντρα, καὶ νὰ μοιραστῆ ἡ κτηματικὴ του περιοχὴ σὲ Τούρκους ἀκόους ἀπὸ τὰ ἐνδότερα τῆς Μ. Ἀσίας. Δὲν ἔχουμε, ἄλλα μποροῦμε νὰ φανταστοῦμε ποῖὰ τύχη ἐπιφυλάσσονταν στὸν ἀρχαῖο θρόνο τοῦ Διονύσου, ποὺ μετ' εὐλάβεια εἶχε φυλάξει ὁ χριστιανισμὸς ὡς σήμερα.

Καθὼς θὰ ἔχετε, στὸ τέλος τῆς ἀρχαιότητος οἱ Ἕλληνες, ἀπογοητευμένοι ἴσως ἀπὸ τὸ ὀλυμπιακὸ δωδεκάθεο ποὺ δὲν τοὺς ἔσωσε ἀπὸ τὴν πολιτικὴ παρακμῆ, ἐπανάφεραν στὴ λατρεία τοὺς χρονικοὺς θεοὺς, ἐκείνους ποὺ κατὰ τὴ μυθολογίαν εἶχε ἐκθρονίσαι ὁ Ζεὺς, τοὺς εἶχε ὀρεῖ στὰ Τάρταρα καὶ εἶχε ἐγκαθιδρῶσαι τὴ δικὴ του βασιλείαν στὸν Ὀλυμπο. Τοὺς παλαιοὺς αὐτοὺς θεοὺς, δηλ. τοὺς Τιτόνες καὶ τοὺς Γίγαντες, μετ' ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Κρόνον, τὸν πατέρα τοῦ Διὸς, τοὺς ὀνομάζον τῶρα Μεγάλους Θεοὺς καὶ Καβείρους. Ὅταν κατὰ τοὺς ἑλληνοιστικὸς χρόνους, δηλ.

κατὰ τὸν 3ο καὶ 2ο αἰώνα π.Χ. μεταδόθηκε ἀπὸ τῆ Σαμοθράκη στὰ γειτονικά νησιά Ἴμβρο καὶ Λήμνο ἢ λατρεία τῶν Μεγάλων Θεῶν, ὁ Ἴμβροσιος Ἑρμῆς ἐξακολούθησε νὰ λατρεύεται στὴν Ἴμβρο μαζί με τοὺς Μ. Θεοὺς ἢ Καθεῖρους. Ὁ Στέφανος ὁ Βεζύντιος, γραμματικὸς τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς, ἀναγράφει στὸ Λεξικὸ του: «Ἴμβρος νήσος ἐστὶ Θράκης, ἱερὰ Καθεύρων καὶ Ἑρμοῦ, ὃν Ἴμβροισιν λέγουσιν οἱ Κἄρες». Ἀλλὰ οἱ γὰρ οἱ Ἑρμῆς ἐπισκιάστηκε ἀπὸ τοὺς Μ. Θεοὺς καὶ λησμονήθηκε. Στους ρωμαϊκοὺς χρόνους, ὅποτε ἐπικρατοῦν στὴν Ἴμβρο οἱ Μ. Θεοί, ἀνῆκει μιὰ ἐπιγραφή ἐνὸς Ρωμαίου δικαστοῦ ὁ ὁποῖος ἀνακαίνισε τὸ ναὸ τοῦ Ἑρμῆ στὸ Ροζάδο, πού λέει: *Τίτος Ἀννείος Πρεῖμος ἐκ τῶν ἰδίων Θεοῖς Μεγάλοις*¹². Ὁ Ἑρμῆς δὲν ἀναφέρεται πιά. Ἐπίσης τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων εἶναι μιὰ ἐπιγραφή ἐντοιχισμένη στὸ ἐξοκλήσι τοῦ Ἁγ. Ἀνδρέου στὸ Γλυκί, πού λέει: «*Θεοὶ Μεγάλοι, θεοὶ δυνατοί, λοχουροὶ καὶ Κασμεῖλε ἀναξ, πατέρι Κοίος, Κρεῖτος, Ὑπερείων, Ελαπιτός, Κρόνος*. Ἀη. ὅλοι οἱ ἐχθροὶ τοῦ ἀνυμνιακοῦ πανθῆου κατὰ τὴν ἐπιγραφή τῆς Ἴμβρου ξανακαίρουν τὴν κυριαρχία τοῦ κόσμου, μετὰ τὴν ἴδια μάλιστα ἱεραρχικὴ σειρά πού ἔχουν στὴ Θεογονία τοῦ Ἡσιόδου.

Πολὲ συμπαθητικὸ ἀρχαιολογικὸ εὑρημα τῆς ἐποχῆς αὐτῆς εἶναι ἕνας κατάλογος γυναικῶν τῆς Ἴμβρου, πού ἔδωσαν ἀπὸ 10 δραχμῆς ἢ κάθε μιὰ στὸ ἱερὸ κήπιος θεᾶς (γιὰ νὰ τίς μνημονεύουν). Ἡ ἐπιγραφή βρισκται στὸ παρεκλήσι τοῦ Ἁγ. Ἀνδρέα στὸ Γλυκί. Θὰ σᾶς διαβάσω μερικὰ ὀνόματα, γιὰ νὰ δῆτε πῶς ὀνομαζόνταν οἱ ἀρχαῖες Ἴμβρωτίσσοι, στὸν 2ο αἰώνα π.Χ.

*Χαιρεστράτη Σοδάμων
Νικουστράτη Νικομάχου
Καλλιστράτη Καλλίου
Στρατονίκη Πραξιτίλου
Ἀρχεδίκη Κίμωνος*

*Εὐθυδίκη Εὐθυκρατός
Ἀριστοκλέα Διονυσίου
Ἀρίστη Δημοτίμου
Παῖζουσα Διοδώτου*

Ἡ ἀρχαία πόλις τῆς Ἴμβρου εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ ἕνα λιμάνι, γιὰτι καὶ οἱ δὲ κόλποι πού περιβάλλον τὸ Κάστρο εἶναι ἀνοιχτοὶ πρὸς τοὺς ἀνατολικούς, βόρειους καὶ δυτικούς ἀνέμους. Γι' αὐτὸ ἀπὸ τότε χτίστηκε μετὰ πλώριους πελεκητοῦ; ὀγκολίθους τὸ σημερινὸ λιμάνι τοῦ Κάστρου, πού ἐπιδιορθώθηκε κατὰ καιροὺς ἀργότερα, καὶ ἐξακολούθη νὰ προστατεύη ὡς τώρα τὰ μικρὰ πλοῖα τῶν ναυτικῶν τοῦ νησιοῦ.

Ἐπειδὴ οἱ νεώτερες πηγές γιὰ τὴν ἱστορία τῆς Ἴμβρου εἶναι οἱ ἐπιγραφές, τὰ νομίσματα καὶ οἱ λοιπὲς ἀρχαιότητες, θὰ σᾶς πῶ σὲ παρῆνθεση δὲ λόγια γιὰ τὴ θλιβερὴ τύχη πού ἔχαν τὰ ἀρχαιολογικὰ εὑρήματα τοῦ νησιοῦ μας:

Ἡ Ἴμβρος εὐτύχησε νὰ ἀναδείξῃ ἕνα πρῶτης τάξεως ἐρασιτέχνη ἀρχαιολόγο, τὸν ἀίμανηστο μητροπολίτη Ἴμβρου καὶ ἑπίτα Μηθύμνης Νικηφόρο Γλυκῆ. Ὁ Νικηφόρος ἔχει μόνον δημοσίεψε στὸ Περιοδικὸ τοῦ Φίλα-

λογικῷ Συλλόγῳ Κωνσταντινουπόλεως τις ἀρχαῖες ἐπιγραφές τῆς Ἰμβροῦ ποῦ εἶχε ἀνακαλύψει ὁ ἴδιος, ἀλλὰ καὶ φιλοδόξησε νὰ καταστήσῃ ἓνα μικρὸ τοπικὸ μουσεῖο, συγκεντρώνοντας στὸ κτήριο τῆς μητροπόλεως του στὸ Κάστρο κίθις ἀντικείμενα ἀρχαιολογικὰ ποῦ εὑρίσκει κατὰ τις περιόδους του στὸ νησί. Οἱ διάδοχοί του ὅμως, ποῦ δὲν ἦταν Ἰμβριοί, ἀπὸ ἀδιαφορία καὶ ἀμέλεια, ἄφησαν νὰ διαρπαγοῦν καὶ νὰ πουληθοῦν σὲ ἀρχαιοκαπήλους, ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς ὑπαλλήλους τῆς μητροπόλεως, ὅλα τὰ ἀντικείμενα τῆς συλλογῆς του, τὰ ὅποια μεταπουλήθηκαν καὶ κατέληξαν στὰ μουσεῖα τοῦ Λούβρου, τοῦ Βερολίνου, τοῦ Τοινιλι - κίοςκ τῆς Κων/πόλεως καὶ τῶν Ἀθηνῶν. Δυὸ κίοςκς μὲ ἀρχαιότητες ποῦ εἶχαν φορεωθῆ γιὰ τὸ ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀπὸ ἀγνωστὴ αἰτία ξεφορτώθηκαν καὶ παρέπεσαν στὸ Κάστρο τῆς Λήμνου. Ἐκεῖ εἰς βοήθει παραπεταμένες ὁ γνωστός μας ἀρχαιολόγος Friedrich καὶ ἐπωφελήθηκε τὴν εὐκαιρία νὰ ἀγοράσῃ ὅλα τὰ ἀρχαῖα νομίσματα τῆς Ἰμβροῦ. Ὅπως ὁ ἴδιος διηγεῖται¹⁸, μερικὲς μαρμαρίνες ἐπιγραφές τῆς Ἰμβροῦ τις εἶδε ραχμένες στοὺς δρόμους τοῦ Κάστρου καὶ ἀδέσποτες. Ἐτοί ἀνεμοσκορπίστηκε ὁ ἀρχαιολογικὸς πλοῦτος τοῦ νησιοῦ μας, ποῦ, ἂν εἴχαινε σὲ καλύτερα χέρια, μπορούσε νὰ σχηματίσῃ ἓνα ὁλόκληρο τοπικὸ μουσεῖο, στολίδι τοῦ τόπου καὶ ἀνεκτίμητο μνημεῖο τοῦ ἑλληνικοῦ ἱστορικοῦ του παρελθόντος, ὅπως ἔχουν νὰ ἐπιδείξουν ὅλα τὰ ἱστορικὰ ἑλληνικὰ νησιά.

Ἡ Ἰμβρος μέσα στὴν παλιόροια τῆς μακροαἰώνης ἱστορίας τῆς γνώρισε πολλὰς κυριαρχίας. Κατὰ τὸν πελοποννησιακὸ πόλεμο τὴν κατέλαβαν οἱ Σπαρτιάτες, γρήγορα ὅμως ἀνακτήθηκε ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους, τοὺς ὁποίους καὶ βοήθησε στὸν πόλεμό τους κατὰ τῶν Λασιπίων. Καὶ ἀργότερα διάφορες πόλεις ποῦ βρέθηκαν σὲ πόλεμο μὲ τοὺς Ἀθηναίους τὴν κατέλαβαν προσωρινά, ὡς ἔδαφος ἀθηναϊκὸ, καὶ τὴν ἐληλάτησαν. Ἐτοί, ὅταν στὰ 355 π.Χ. ὁ στόλος τῶν συμμάχων πόλεων ποῦ ἐπαναστάτησαν κατὰ τῶν Ἀθηνῶν, ἀποβίβασθηκε καὶ ἐληλάτησε τις δυὸ πιστὲς ἀποικίες τῶν, τὴν Ἰμβρο καὶ τὴ Λήμνο¹⁹. Ἐπίσης ὁ Φίλιππος Β' τῆς Μακεδονίας κατέλαβε τὴν Ἰμβρο καὶ τὴ Λήμνο καὶ μετοίκησε ἐπὶ Μακεδονία πολλοὺς κατοίκους τῶν δυὸ νησιῶν, ὅπως τὸν κατηγορεῖ ὁ ἀθηναῖος ρήτορας Δημοσοθένης²⁰. Καὶ ὁ Φίλιππος Ε' τῆς Μακεδονίας κατέλαβε τὴν Ἰμβρο στὰ 202 π.Χ., ἀλλὰ μὲ τὴν εἰρήνη ποῦ ἔγινε στὶς Κενὲς Κεφαλές στὰ 197 π.Χ. ἡ Ἰμβρος μαζί μὲ τὴ Σκύρο, Πάρο καὶ Δῆλο ἐπιστράφηκε στὴν κυριότητα τῶν Ἀθηναίων.

Αὐτὸ τὸ πηγάνει - Ἐὰ τοῦ νησιοῦ ἀπὸ τὰ χέρια πρόσκαιρων κατακτητῶν στὰ χέρια τῶν μόνιμων δικαιούχων του, τῶν Ἀθηναίων, σταμάτησε ὀριστικὰ καὶ ὅταν ὁλόκληρη ἡ Ἑλλάδα καὶ ἡ Μ. Ἀσία ἔπεσαν ὑπὸ τὴν ἐξουσία τῶν Ρωμαίων. Κάποια σκιάδῃ ἐξάρτησι ἀπὸ τὴν ὑποτελῆ στοὺς Ρωμαίους Ἀθήνα διατήρησαν τὰ ἀθηναϊκὰ νησιά ὡς τὰ χροῖνια τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Ρώμης Σεπτίμιου Σεβήρου 193 - 211 μ.Χ., ὁ ὁποῖος, ἀπὸ μῖσος πρὸς

τοὺς Ἀθηναίους, τὰ χώρισε γιὰ πάντα ἀπὸ τὴν ἀρχαία τους μητρόπολη. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ καὶ πέρα ἡ Ἴμβρος παραμένει μιὰ ἀφανὴς καὶ ἀσημάντη ἐπαρχία τοῦ ἀπέραντου Ρωμαϊκοῦ Κράτους, καὶ κατόπιν τοῦ ἀνατολικοῦ του τμήματος, δηλ. τοῦ Βυζαντίου. Χαρακτηριστικὸ γιὰ τὴν ἐποχὴ τῆς ρωμαϊκῆς κυριαρχίας στὴν Ἴμβρο εἶναι τὸ ὅτι, ὅπως συμβαίνει καὶ σὶ ἄλλα ρωμαιοκρατούμενα μέρη Ἑλληνικά, οἱ λίγοι Ρωμαῖοι ποὺ παρέμειναν στὸ νηοὶ ὡς διοικητὰ καὶ λοιποὶ δημόσιοι υπάλληλοι, ὄχι μόνο δὲν εἶχαν τὴ δύναμη νὰ ἐκλατινίσουν τοὺς ντόπιους κατοίκους του, ἀλλὰ ἀντίθετα αὐτοὶ ἔκλεινιζονταν γλωσσικὰ, ἔγραφαν τὰ δημόσια ἔγγραφα στὴν Ἑλληνικὴ, ἔβαζαν στὰ παιδιὰ τους συχνὰ Ἑλληνικὰ ὀνόματα, ἔσταν ἀφιερῶματα στοὺς Ἑλληνικοὺς ναοὺς, καὶ ὅταν πέθαιναν στὰ νηοὶ, θάψονταν μὲ Ἑλληνικὴς ἐπιτάφιας ἐπιγραφῆς, ὅπως ἡ κτητορικὴ ἐπιγραφή ποὺ ἀναφέραμε: *Τίτος Ἀντίοχος Πρεΐμος ἐκ τῶν Ἰδίων Θεοῦς Μεγάλου* (Ροζάδος), καὶ οἱ ἐπιτάφιας ἐπιγραφῆς: *Καλλινίκη, Τίτου Σεργίουου θυγατήρ, χαίρε. Λούκιος Φιλαιτίου Παῦλος, ἥρωσ, χαίρε.*

Ὅσον καιρὸ τὸ Βυζάντιο ἦταν ἰσχυρὸ καὶ τὰ σύνορά του βρίσκονταν μακριὰ ἀπὸ τὸ Αἰγαίον, ἡ Ἴμβρος, μαζί μὲ τὰ ἄλλα νηοὶ, δὲν ἦταν δυνατό νὰ γίνῃ σκόρος ἐχθρικῆς ἐπιδρομῆς. Ὅταν ὅμως οἱ Σλάβοι ἄρχισαν νὰ λεηλατοῦν τὴς βουλκανικῆς περιοχῆς του καὶ νὰ καταβαίνουν ὡς τὸ Αἰγαίον, ἦταν ἀνακόφευκτὸ νὰ γνωρίσῃ καὶ ἡ Ἴμβρος τὰ δεινὰ τῶν ἐπιδρομῶν τους. Καθὼς ἀναφέρει ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Νικηφόρος στὸ ἀγγραμματιον «Ἱστορία σύντομος ἀπὸ τῆς Μαυρικίου βασιλείας» 76,25, περὶ τὸ ἔτος 766 μ.Χ., οἱ Βούλγαροι κατόρθωσαν νὰ πραγματοποιήσουν μιὰ θαλασσινὴ ἐπιδρομὴ στὰ νηοὶ τοῦ Αἰγαίου Σαμοθράκη, Ἴμβρο καὶ Τένεδο, καὶ νὰ ἀπαγάγουν 2.500 κατοίκους τῶν τριῶν αὐτῶν νησιῶν στὴ Βουλγαρία. Πόσοι ἀπὸ τοὺς αἰχμαλώτους αὐτοὺς ἦταν Ἴμβριοι δὲν ἀναφέρεται, μποροῦμε ὅμως, ἂν ἡ ἐπιλογή τῶν αἰχμαλώτων ἔγινε μὲ κρίσιαν ἀνάγκη ὡς πρὸς τὸν πληθυσμὸ τῶν κατοίκων τοῦ κάθε νηοῦ, ἐφόσον ἡ Ἴμβρος εἶχε συνήθως τόσους κατοίκους ὅσους τὰ ἄλλα δύο νηοὶ μαζί. νὰ ὑπολογίσουμε ὅτι οἱ μισοὶ αἰχμαλωτοὶ, δηλ. 1200 - 1300 ἦταν Ἴμβριοι. Ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς εἶναι πολὺ σημαντικὸς γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ νηοῦ, ἂν λάβουμε ὑπ' ὄψη ὅτι ὁ πληθυσμὸς τῶν κατοίκων ἐκεῖνα τὰ χρόνια ἦταν παντοῦ πολὺ μικρότερος ἀπὸ τὸ σημερινόν, καὶ ἂν θυμηθοῦμε ὅτι οἱ ἀπαγόμενοι πληθυσμοὶ οὐ τέτοιαις περιπτώσεσι δὲν ἦταν γέροι καὶ παιδιὰ, ἀλλὰ νέοι, ἱκανοὶ γιὰ ἀποδοτικὴ ἐργασία. Ἡ ἀπαγωγή 1200 προσώπων κατ' ἐπιλογή ἀπὸ ἓνα μικρὸ νηοὶ θὰ ἦταν καταστρεπτικὴ γιὰ τὴ ζωὴ του ἀκόμα καὶ στὴ σημερινὴ ἐποχὴ.

Εὐτυχῶς ἡ ἀφαιμάξη αὐτὴ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἰμβρου φαίνεται πὸς ἦταν προσωρινή. Στὰ 769, δηλ. τρία χρόνια μετὰ τὴν ἀπαγωγή, ὁ αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου Κωνσταντῖνος Ε' ἐξαγόρασε ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους

τοὺς αἰχμαλώτους νησιώτες, στέλλοντας ὡς ἀντάλλαγμα μεταξωσιὰς ἐνδυμασίαις, «σηρικοίς ἱματίοις ἀμειψόμενος», ὅπως λέει ὁ συγγραφεὺς, τοὺς ἔφερε στὴν Κωνσταντινούπολη, καὶ δίδοντάς τους μιά μικρὴ οἰκονομικὴ ἐνίσχυση, τοὺς ἄφησε νὰ πάνε ὅπου ἤθελαν ; εὐμεγάρ φηλοτιμησάμενος ἀπέπεμψε πορεύεσθαι οὐ ἄν βούλοιο ἕκαστος».

Τὸ ἄγνωστο αὐτὸ περιστατικὸ τῆς ἱστορίας τοῦ νησιοῦ μας τὸ πραγματεῦταικα ἔκενῶς πρὸ ἑτῶν ²¹, καὶ ὑποκαθιστώντας ἴσως δικὰ μου συνασθημάτων στὴν ψυχὴ τῶν συμπατριωτῶν μας ἐκείνων τοῦ 8ου μ.Χ. αἰώνα, ἐξέφρασα τὴν πεποίθησιν ὅτι τὸ πρῶτο πλοῦ θὰ ἔκαμαν, μόλις ἔρτασαν ἐλεύθεροι στὴν Κωνσταντινούπολη, καὶ μὲ τὴ βασιλικὴ ἐνίσχυση συνῆλθαν ἀπὸ τὴν ἐξαθλίωσιν τῆς αἰχμαλωσίας, θὰ ἦταν τί ἄλλο, παρὰ νὰ τρέξουν σὸ λιμάνι καὶ νὰ βροῦν πλοία, γὰ νὰ γυρίσουν στὰ κοσμηθέντα νησάκια τους, κοντὰ στοὺς δικούς τους. Τὴν εἰκοσία αὐτὴ τὴ θεωρῶ πάντα ὡς τὴ μόνη πιθανή. Γύρισαν ὅμως πραγματικά, καὶ πόσοι γύρισαν ; Λέγεται δὲ θὰ τὸ μάθουμε ἴσως ποτέ.

• Ὅταν οἱ Φράγκοι σταυροφόροι κατέλαβαν τὴν Κωνσταντινούπολη στὰ 1204, μαζί μὲ ὅλα τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου ἔγινε δική τους καὶ ἡ Ἴμβρος καὶ διοικήθηκε ἐπὶ 58 χρόνια ἀπὸ τοὺς Φράγκους δούκας τῆς Καλλιπόλης. Ὅταν ὅμως στὰ 1261 ὁ Ἕλληνας αὐτοκράτορας τῆς Νικαίας Μεγαλὴ Παλαιολόγος, ἀνέκτησε τὴν Κωνσταντινούπολη καὶ ἐπεξέτεινε πάλι τὴν κυριαρχία του στὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου, τὸ ἐπόμενον ἔτος ἠεθερωσάθη καὶ ἡ Ἴμβρος καὶ ἔγινε, ὅπως ἦταν καὶ πρὶν, τιμῆμα τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας.

Στὸν τριετὴ καὶ καταστρεπτικὸ γιὰ τὸ βυζαντινὸ κράτος ἐμφύλιον πόλεμον ἀνάμεσα σὸ νόμιμον αὐτοκράτορα Ἰωάννη Ε΄ Παλαιολόγον καὶ τὸ σφετεριστὴ τοῦ θρόνου στρατηγὸ Ἰωάννη Καντακουζηνό, ὁ νόμιμος αὐτοκράτορας, ἔκωνώντας ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη, ἔκαμε στὰ 1353 περιουσία στὰ νησιά τοῦ Β. Αἰγαίου, γὰ νὰ στερεώσῃ τὴν κλονισμένη πίστιν τῶν ὑπηκόων του πρὸς αὐτόν. Τότε ἀποβιβάστηκε καὶ στὴν Ἴμβρον καὶ προσέλειψε τοὺς κατοίκους τῆς μὲ τὸ μέρος του, ὅπως διηγείται ὁ ἱστοριογράφος Νικηφόρος Γρηγοράς.²² Ἀλλὰ σὲ λίγο ἔκαμε καὶ ὁ σφετεριστὴς τοῦ θρόνου Καντακουζηνὸς περιουσία στὰ ἴδια νησιά μὲ 11 πλοία, γὰ νὰ παρασύρῃ τοὺς κατοίκους των μὲ τὸ μέρος του. Στὴν Τένεδο βόηκε τίποτα ἐχθρότητα καὶ ἀντίστασιν, ὥστε τὰ πληρώματα τῶν πλοίων του δὲν πρόλαβαν οὔτε νερὸ νὰ πάρουν. Οἱ Τενεδιοὶ τοὺς ρίχτηκαν περὶ καὶ ἰπτεῖς καὶ τοὺς ἀνάγκασαν νὰ κόψουν τὰ παλαμάρια τῶν πλοίων τους καὶ νὰ ἀποπλεύσουν, ὅπως λέει ὁ ἴδιος ἱστορικός.²³ Τὴν ἄλλη μέρη ὁ Καντακουζηνὸς πῆγε μὲ τὰ πλοία του στὴν Ἴμβρον, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἔπαυε τὰ ἴδια²⁴.

Στὰ 1395, ὅταν οἱ Τοῦρκοι κατέλαβαν τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Θράκης, ὁ τουρκικὸς στόλος ἐληλίγησε τὴν Ἴμβρον, δὲν μπόρεσε ὅμως νὰ κενεῖν τὸ φρούρον τοῦ Κίσστρου. Στὰ 1397 ἔγινε γιὰ πρώτη φορὰ ἡ Ἴμβρος

ἔδρα ἀρχιεπισκόπου, ἐνῶ ὡς τότε ὑπῆγονταν στὸν μητροπολίτη τῆς Λήμνου²⁵.

Μαζὶ μὲ τὴ Λήμνο, ἡ Ἴμβρος συνῴδεψε τὸ Βυζαντινὸ Κράτος ὡς τὸ στεγνὸ του ψυχροράγιομα. Στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς βυζαντινῆς κυριαρχίας ἐπάνω στὸ νησί ἀνάγονται οἱ ἔξῃ ἐπιγραφές ἐπιφανῶν βυζαντινῶν ἀρχόντων δικαικτῶν τῆς Ἴμβρου. Οἱ ἐπιγραφές αὐτές, χαραγμένες ἐπάνω σὲ μεγάλες μαρμαρίνες πλάσες εἶχαν ἐντοιχισθῆ ὡς ἀγκυράρια στὰ τεῖχη τοῦ φρουρίου, ποὺ εἶχαν τμηματικῶς ἀνοικοδομηθῆ ἀπὸ τοὺς ἀναφερομένους στὶς ἐπιγραφές. Τὰ μάρμαρα αὐτὰ τὰ εἶχε ἀφαιρέσει ἀπὸ τὰ τεῖχη καὶ συγκεντρώσει στὴν αὐλὴ τῆς μητρόπολης ὁ μητροπολίτης Νικηφόρος Γλυκᾶς :

ΙΣΑΑΚΙΟΣ ΠΑΛΛΙΟΛΟΓΟΣ ΟΥΡΑΛΗΣ 1392
ΜΑΝΟΥΗΛ ΑΣΑΝΗΣ Ο ΛΑΣΚΑΡΗΣ 1442
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΡΟΜΟΚΑΤΗΣ Ο ΠΑΛΛΙΟΛΟΓΟΣ 1451
Ο ΔΟΥΔΟΣ ΤΟΥ ΥΨΗΛΟΤΑΤΟΥ ΗΜΩΝ ΑΥΘΕΝΤΟΥ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΛΑΣΚΑΡΗΣ Ο ΡΟΝΤΑΚΙΝΟΣ 1456

Στὰ 1419 ἐπισκέφτηκε τὴν Ἴμβρο ὁ Ἴταλὸς Christ. Buonfondmonti, ποὺ ταξίδεψε στὴν Ἑλλάδα γιὰ τὴ σύλλογὴ ἀρχαίων χειρογράφων, καὶ ἀγόρασε ἀπὸ τὴν Ἴμβρο ἓνα πολύτιμο χειρόγραφο τοῦ Πλουτάρχου. Στὰ 1444 ἐπισκέφτηκε τὴν Ἴμβρο καὶ ὁ Ἴταλὸς ἀρχαιολόγος Kyriaco d' Angona καὶ φιλοξενήθηκε ἐκεῖ ἀπὸ τὸν Κριτόβουλο.

Λίγα χρόνια πρὶν ἀπὸ τὴν Ἀλώση πέρασε ἀπὸ τὴν Ἴμβρο καὶ ὁ βυζαντινὸς νομοφύλακας Ἰωάννης Εὐγενικός, ποὺ ἔγραψε τὴ γνωστὴ «Ἐγκωμιστικὴν Ἐκφρασίαν» τῆς, ἓνα πραγματικὸ ὕμνο πρὸς τὶς φυσικὰ καλλονές τοῦ νησιοῦ μας²⁶. Ἀπὸ τὴν περιγραφή τοῦ Εὐγενικοῦ μαθαίνουμε διὰ τὰ χρόνια τοῦ ἡ Ἴμβρος εἶχε τρεῖς πόλεις²⁷: Μία στὸ βόρειο μέρος, μία στὸ νότιο καὶ μία στὸ κεντρικόν. Ὁ Conze καὶ ὁ Friedrich²⁸ ἐποθέτουν διὰ πρόκαται γιὰ τὸ Κάστρο, τὸ Παλαιόκαστρο (ἀνάμεσα στὸ Σχοινοῦδα καὶ τὸν Πύργο) καὶ τὴν Ἀρασιά. Τὰ ὄνομα αὐτὰ πολισίματῃ ἐγκαταλείφθηκαν ἐπὶ Τουρκοκρατίας.

Μιὰ ἀπὸ τὶς πρὸ δραματικῆς σελίδες τῆς ἱστορίας τῆς Ἴμβρου εἶναι ἐκείνη ποὺ ἀναφέρεται στὰ ραγδαῖα γεγονότα ποὺ ἐπακολούθησαν τὴν πῦση τῆς Πόλης ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Οἱ ἀρχόντες ποὺ ἐκπροσωποῦσαν τὴν ἐξουσία τοῦ βυζαντινοῦ αὐτοκράτορα στὸ νησί, μόλις ἔφτασε ἡ εἰδηση πὸς ἡ Πόλη ἔπεσε καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος σκοτώθηκε, ἐπειδὴ ἐπρόβλεπαν διὰ τὸ τουρκικὸν στόλον ποὺ στάθμευε στὴν Καλλιόπολι ὅπου νῦναι θὰ καταλήσει καὶ στὴν Ἴμβρο, ἐπιβίβαστηκαν σὲ μικρὰ πλοία ἀπὸ τὸ ἀκρωτήρι Κέφαλος καὶ ἔφυγαν. Ἡ φυγὴ τους ἔσπαιρε τὸν πανικὸ στοὺς κατοίκους, ποὺ θὰ μπορούσε νὰ τὸν φαντασθῆ ὅποιος ἔζησε τὴν ἀγωνία τῶν Ἰμβριῶν ὅταν ὑπογράφηκε ἡ συνθήκη τῆς Λωζάνης, στὰ 1923. Ἐκεῖνοι ποὺ δὲν μπορούσαν νὰ φύγουν, καὶ αὐτοὶ ἦταν φυσικὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος

τοῦ πληθυσμοῦ, οἱ γεωργοὶ καὶ κτηνοτρόφοι, ἔπρεπε νὰ φροντίσουν ὥστε ἡ ἀναπόφευκτη πρὸς μεταβίβαση τῆς ὑποτελείας στὸ νέο κυρίαρχο νὰ γίνη μὲ τὸν καλύτερο γιὰ τὶς περιστάσεις ἐκείνης τρόπο. Στὶς δραματικὰς αὐτὰς στιγμὰς φανερῶνται στὴν πολιτικὴ κινήσειρα ὁ Ἰμβριος εὐγενὴς Κριτόβουλος, ὁ μετέπειτα ἱστοριογράφος τῆς Ἀλώσεως. Ὁ Κριτόβουλος, ποῦ γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του ἔγραφε πρὶν ἀπὸ πολλὰ χρόνια ἐκτενῆ πραγματεία²⁹, ἀφοῦ συνεννοήθηκε μὲ τοὺς κατοίκους τοῦ νησιοῦ, ἔστειλε ἕνα ἔμπιστό του στὸν ἀρχηγὸ τοῦ τουρκικοῦ στόλου Χαμουζᾶ στὴν Καλλίπολη, καὶ μὲ πολλὰ δῶρα τὸν ἔπεισε νὰ μὴ βιασθῆ νὰ καταλάβῃ τὴν Ἰμβρο, καὶ κατόπι φρόντισε νὰ ἐκλεγῆ ἀντιπροσωπεία τῶν κατοίκων τῆς Ἰμβρου, τῆς Λήμιμου καὶ τῆς Θάσου, ἡ ὁποία πῆγε στὸ σουλτάνο, ποῦ βρισκοταν στὴν Ἀδριανούπολη, καὶ μαζί μὲ πολλὰ δῶρα τοῦ ἐπέσπερε τὴν κυριαρχίαν τῶν τριῶν νησιῶν, μὲ τὸν ὄρο νὰ μὴ μεταβῆ τίποτε ἀπὸ τὸ κοινωνικὸ τους καθεστῶς, εἰδῶσι τε μὲνιν αὐτῶς ἐν τῇ προτέρῳ αὐτῶν καταστάσει οἰκουμένῃς, ὅπως λέει ὁ ἴδιος ὁ Κριτόβουλος στὸ σύγγραμμά του³⁰.

Ὁ Μωάμεθ Β' δέχθηκε τὴν προσφορὰ καὶ παραχώρησε τὴν Ἰμβρο στὸν ὑποτελῆ του Παλαμῆδη, ἡγεμόνα τῆς Αἴνου, ἀπὸ 1200 χρυσῶν νομισμάτων τὸ ἔτος. Ἀλλὰ στὰ 1456 νέα γεγονότα φέρνουν τὸν Κριτόβουλο πάλι στὸ προσκήνιο. Ὁ Παλαμῆδης πέθανε, καὶ τὴ διαίκτηση τῆς Ἰμβρου τὴν ἀνάθεσε ὁ σουλτάνος στὸν ἴδιο τὸν Κριτόβουλο. Τὸ θῆρος ὅμως τοῦ ἐπομένου ἔτους 1457 ὁ πάπας τῆς Ρώμης Κἄλλιστος ἔστειλε τὸν ἀδελφὸ του Λουδοβίκου μὲ στόλο, νὰ ὑποκινήσῃ σὲ ἐκανάστασιν κατὰ τῶν Τούρκων τὰ νησιὰ τοῦ Αἰγαίου. Ἡ Λήμιμος καὶ ἡ Σαμοθράκη προσεχώρησαν τότε στοὺς Ἰταλοὺς, ἡ Ἰμβρος ὅμως, χάρις στὴ πολιτικὴ ἐπιδειξίτητα τοῦ Κριτοβούλου, κατόρθωσε νὰ ἀποφύγῃ τὴν προσωρινὴν αὐτὴ καὶ ἀνώφελη γιὰ τὸ μέλλον περιπέτεια, καὶ ὄχι μόνον αὐτὸ, ἀλλὰ καί, μὲ τὶς ἐνέργειες τοῦ Κριτοβούλου τὸ χειμῶνα τοῦ 1458 - 59, ἐπέστρεψε καὶ ἡ Λήμιμος στὴν τουρκικὴ κυριαρχίαν, ἐπὶ τε καὶ τὰ δύο νησιὰ ἀδελφομένα καὶ στὴ δυστυχίαν, ὅπως καὶ ἄλλοτε στὴν εὐτυχίαν, παραχωρήθηκαν στὸ Δημήτριο Παλαιολόγο, δεσπότη τῆς Πελοποννήσου, μὲ τὴν ἀποχρέωσιν νὰ πληρῶνῃ γι' αὐτὰ στὸ σουλτάνο τρεῖς χιλιάδες χρυσὰ νομίσματα τὸ χρόνον.

Κατὰ τὸν ἐνετοτουρκικὸ πόλεμον τοῦ 1463 ἡ Ἰμβρος κατελήφθη ἀπὸ τὸν Ἐνετὸ ναύαρχο Βίκτωρα Καπέλλο, ἀλλὰ γρήγορα ἀνακτήθηκε ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ἐπίσης γιὰ λίγο διάστημα στὰ 1467 κατελήφθη ἀπὸ τὸν Ἐνετὸ ναύαρχο Νικόλαο Κανάλε. Κατὰ τὸν τελευταῖον ἐνετοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1717 ὁ ναύαρχος Λουδοβίκος Φλαγγίν μὲ 27 ἐνετικὰ πλοῖα συναντήθηκε στὰ χωρικά ὕδατα τῆς Ἰμβρου μὲ μοῖρα τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἀπὸ 42 πλοῖα καὶ ἐπακολούθησε ναυμαχία στὶς 12 Ἰουνίου 1717, ποῦ εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἦττα τῶν Ἐνετῶν καὶ τὸ θανάσιμον τραυματισμὸ τοῦ ναυάρχου Φλαγγίν.

Ὅπως γίνονταν συχνὰ καὶ στὴ βυζαντινὴ ἐποχὴ, ἡ Ἰμβρος ἦταν καὶ

κατὰ τὴν Τουρκοκρατία τόπος ἔξορίας Τούρκων ἑπιφανῶν καὶ μεγιστάνων, ποῦ ἔπαισαν στὴ δυσμένεια τοῦ σουλτάνου, ὅπως, μεταξύ ἄλλων τοῦ διάσημου βεζίρη Μπαλτατζή Μεχμέτ, νικητῆ τοῦ Μεγάλου Πέτρου.

Κατὰ τὸ βαλκανικὸ πόλεμο ὁ ἑλληνικὸς στόλος κατέλαβε τὴν Ἴμβρο στὶς 18 Ὀκτωβρίου τοῦ 1912. Στὴ συνθήκη τοῦ Λονδίνου 17/30 Μαΐου 1913 ἡ Ἑλλάδα καὶ ἡ Τουρκία ἀνέθεσαν στὶς Μ. Δυνάμεις τὰ ἀποφασίσουν αὐτὲς γιὰ τὴν τύχη τῶν νησιῶν τοῦ Αἰγαίου, ἐκτὸς τῆς Κρήτης. Μὲ τὴ συνθήκη τῶν Ἀθηνῶν τῆς 1/14 Νοεμβρίου 1913 τὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου παραχωρήθηκαν στὴν Ἑλλάδα, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν Ἴμβρο, Τένεδο καὶ Καστελλόριζο. Πρὶν ὅμως ἐκτελεσθῆ ἡ συνθήκη, ἄρχισε ὁ πρῶτος εὐρωπαϊκὸς πόλεμος καὶ ἡ Ἴμβρος, μένοντας ὑπὸ τὴν ἑλληνικὴ κατοχὴ, χρησίμευσε ὡς ἔδρα τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ συμμαχικοῦ ἑκστρατευτικοῦ σώματος στὶς ἐπιχειρήσεις τοῦ Ἑλλησπόντου, Ἀγγλοῦ στρατηγοῦ Sir Hamilton. Στὸ Β. Α. ἀγκυροβόλιο τοῦ Ἀγ. Κηρύκου βυθίστηκαν ἀπὸ τὸ γερμανικὸ θωρηκτὸ Goeben κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ πολέμου δύο μεγάλοι ἀγγλικοὶ Monitors, «Raglan» καὶ «M 28». Μὲ τὴ συνθήκη τῶν Σεβρῶν τῆς 28 Ἰουλίου 1920 ἡ Τουρκία παρατήθηκε ἀπὸ τὰ δικαιώματά της ἐπὶ τὴν Ἴμβρο καὶ Τένεδο, ἀλλὰ ἡ μικρασιατικὴ καταστροφὴ καὶ ἡ συνθήκη τῆς Λοζάνης τοῦ 1923, ποῦ ἡ Τουρκία τὴν ὑπέγραψε ὡς νικήτρια, ἔδωσαν πίσω στὴν Τουρκία τὰ δύο νησιά, ὡς χρέος αὐτῆ γιὰ τὴν ἀσφάλεια τῶν Στενῶν, μὲ εἰδικὴ διοικητικὴ καὶ ἀστυνομικὴ ὀργάνωση, ἀποτελουμένη ἀπὸ ἰθαγενῆ στοιχεῖα κατὰ τὸ ἄρθρο 14 τῆς συνθήκης.

Αὐτὸ εἶναι, μὲ ὅλη τὴ δυνατὴ συντομία, τὸ ἱστορικὸ παρελθὸν τοῦ νησιοῦ μας. Ἡ ἱστορία δὲν εἶναι ἐπιστήμη τοῦ δικαίου, δὲν εἶναι δεοντολογία. Περιορίζεται στὴ διαπίστωση καὶ ἐρμηνεία τῶν γεγονότων τοῦ παρελθόντος, χωρὶς νὰ κρίνῃ ἂν ὀρθὰ καὶ δίκαια ἔγιναν. Ἐθνολογικὰ καὶ γλωσσικὰ ἡ Ἴμβρος εἶναι ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ὡς σήμερα, καὶ ἐλπίζουμε ὅτι θὰ παραμείνῃ καὶ στὸ μέλλον, ἑλληνικὴ. Πολιτικὰ, καὶ στὸ παρελθὸν γνώρισε διαφόρους κατακτητὰς, καὶ σήμερα ἀνήκει σὲ ξένη ἐπικράτεια. Εὐτυχῶς οἱ δεσμοὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Τουρκίας εἶναι σήμερα φιλικοί, καὶ πρέπει νὰ εὐχησθῶμε νὰ παραμείνουν πάντα φιλικοί, γιατί αὐτὸ θὰ εἶναι ὀφελίμο γιὰ τὰ δύο ἔθνη, καὶ ἰδιαιτέρως γιὰ τοὺς Ἕλληνας τῆς Τουρκίας καὶ γιὰ τοὺς Τούρκους τῆς Ἑλλάδος.

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ξ Ι Σ

¹ A. Conze, Reise auf den Inseln des thrakischen Meeres, (Hannover 1860), σελ. 95.

² C. A. Kténas - H. Douvillé, Sur la présence de l'Auvergnien et du Tongrien à l'île d'Imbros. (Note présentée par M. H. Douvillé à la séance du 7 Juin 1920 de la Société Géologique de France).

³ Γ. Κ. Γ ε ω ρ γ α λ ᾶ, Γεωλογικαὶ ἐρευνᾶς ἐπὶ τῆς νήσου Ἰμβροῦ. Δημοσιεύματα τοῦ Γεωλογικοῦ Γραφείου τοῦ Ἑκουργίου Γεωργίας—Ἐμπορίου—Βιομηχανίας. (Ἐν Ἀθήναις 1926).

⁴ Φιλολογ. νεώτ. 2, 139, 14 (ἔκδ. C. L. Kayser): «Ἔστι δέ τι κατὰ νότον ἀκρον ἀκρωτηρίον τῆς Ἰμβροῦ, Ναύλοχος, ᾧ πηγή ἐκφύραται, τὰ μὲν ἄρσενά τῶν ζῴων εὐνοίχου; ἐργαζομένη, τὰ δὲ θήλειά οὐτα μεθίσκουσα, ὥστε καθυδρῆν αὐτά».

⁵ G. Götze, La civilisation égéenne. (Paris 1923), σελ. 71 πρῆ.

⁶ Ἡρόδ. 8, 137: «Φοινῶν γὰρ αἶτι τὰς σφετέριας θυγατέρας [τε καὶ τοὺς παῖδας] ἐν ὕδασι ἐπὶ τὴν Ἑνεσίχρονον... ὥσως δὲ ἐλθούσιν αὐταί, τοὺς Πηλοσγῶν ἐπὶ ἑβρῶς τε καὶ ὀλιγοῖρας βέβησαι σφίτας».

⁷ Γιὰ τὴν ἐπιγραφήν τῆς Λήμνου βλ. S. P. Cortsen, Die Lemnische Inschrift. Glotta 18, 101 κῆξ., A. Torp, Eine vorgriechische Inschrift von Lemnos. (Christiania 1903).

⁸ Ἡρόδ. 5, 26: «Ὅτανός... λαβὼν παρὰ Λαοβίαν νέας εἴλε Λήμονα καὶ Ἰμβρον, ἀμφότερας ἐπιτότε ὑπὸ Πηλοσγῶν οἰκισμένους».

⁹ Ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου εἶναι: «Ἐπιτόμημα ἱστορικῶν περὶ τῆς νήσου Ἰμβροῦ συνταχθὲν ὑπὸ Α. Μουστοζόδου τοῦ Κερκεραιοῦ καὶ Βαρθολομαίου Κοπτιεροπουλοῦ τοῦ Ἰμβροῦ». (Κωνσταντινούπολις 1845). Β' ἔκδ. ὑπὸ Γ. Δ. Ἐικοσίδου (Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ 1904), σ. 24 κῆξ.

¹⁰ Γιὰ τὴν ἐπιγραφήν τῆς Ἰμβροῦ βλ. Νικηφόρου Γλυκᾶ, Περὶ τινῶν ἀνεκδότων ἐπιγραφῶν τῆς νήσου Ἰμβροῦ. Περιοδικὸν Ἑλλ. Φιλολ. Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως 13 (1878/9). Ημερῆτ. Ἀρχαιολ. σελ. 3 - 6, Βαρνάβα σὺν περιοδικῷ Ν. Πανδώρα 8 (1867), σελ. 372 κῆξ. J. Franz, Epigraphi Asianae. III. ex insula Imbro. Annali dell' Instituto di corrispondenza archeologica, 14 (1842), σελ. 141 - 142, Biau - Schlotmann σὺν Monatsberichte der Berliner Akademie der Wissenschaften 1855, σελ. 626 - 636, A. Conze, Reise auf den Inseln des thrakischen Meeres (Hannover 1860), σελ. 79 - 103, P. Foucart, Inscriptions des ciérounes athéniens d'Imbros. Bull. Corr. Hellén. 7 (1883), σελ. 163 - 168, F. Durrbach, Inscriptions d'Imbros. Bull. Corr. Hellén. 13 (1889), σελ. 430 - 432, A. De Ridder, Inscriptions d'Imbros. Bull. Corr. Hellén. 18 (1894), σελ. 505 - 508, E. Oberhumer, Imbros. Festschrift f. H. Kiepert, σελ. 277 - 304, C. Fredrich, Bericht über eine Bereisung der Inseln des thrakischen Meeres und der Nördlichen Sporaden. S. Berichte der Berl. Akad. 1905, σελ. 64 - 71, C. Fredrich, Imbros.

Athen. Mitteil. 33 (1908), σελ. 81 - 112, Ch. Picard - A. J. Reinach, Voyage dans la Chersonèse et aux îles de la mer de Thrace. Bull. Corr. Hellén. 36 (1912), σελ. 315 - 326, Inscriptions graecae maris Aegaei praeter Delum. (De Lemno et Imbro) XII, 8, σελ. 2 - 6 και 19 - 35.

¹¹ Γιά τὰ ἀρχαία νομίσματα τῆς Ἰμβρου βλ. F. I m h o f - B l u m e r, Münzen der Kleruchen auf Imbros. Athen. Mitteil. 7 (1882), σελ. 146 - 149, U l. K ö h l e r, Zu den Münzen von Imbros. Athen. Mitteil. 7 (1882), σελ. 149-110.

¹² Σενφ. Ἑλληκ. 4, 8, 15 «οὕτω γὰρ Ἀθηναῖοι ἐφοβοῦντο ἀντιτάξαι αἰτιοσίμους εἶναι τὰς νήσους, μὴ Λήμνον καὶ Ἰμβρον καὶ Σείρον στρατηγεῖν» δ, 1, 31; «αὐτὸς δὲ ἄλλος Ἕλλησίδης πόλις, καὶ μικρὰς καὶ μεγάλαι, αἰτιοσίμους ἄρξαισι πλὴν Λήμνου καὶ Ἰμβρον καὶ Σείρον» τούτων δὲ ὡσαύτῃ τὸ ἀρχαῖον εἶναι Ἀθηναίων.

¹³ Φιλίστ. νωτ. 2, 255, 31 (ἐκδ. C. L. Kayser).

¹⁴ C. F r e d r i c h, Imbros, Athen. Mitteil. 33 (1908), σελ. 98.

¹⁵ A. C o n z e, ὅπου παραλ. σελ. 95.

¹⁶ C. F r e d r i c h, ὅπου παραλ. σελ. 99.

¹⁷ Στὴ ρωμαϊκῇ ἐποχῇ οἱ Ἰμβριοὶ πύργων συχνὰ ὡς προσκυνθῆται ἐπὶ Σαμοθράκη κατὰ τὴν ἐκτετὴ τῶν μυστηρίων τῶν Καβείρων. Σὲ μιά ἐπιγραφή τῆς Σαμοθράκης τοῦ 160 - 180 μ. Χ., ποῦ βρισκται τώρα ἐπὶ Παρίσι, ἀνογράφονται τὰ ἑξῆς: Θεοί. Βασιλεῖοντος Σεβαστοῦ οἶδε Ἀθηναίων ἐπιπέθανον: Ὁ δὲ ἄστυ ἀστυαρχὸς Ἀθηναίων τῶν ἐν Ἰμβρον Σαμοθράκης Ἀρχαίων Πρωτοῦς (ἀκολουθοῦν ἄλλα 10 ὀνόματα). Βλ. Inscriptions Graecae XII, 8, σελ. 67.

¹⁸ C. F r e d r i c h, Vor den Dardanellen, auf altgriechischen Inseln und auf dem Athos, (Berlin 1915), σελ. 80.

¹⁹ Δαδδ. 14, 21: «Οἱ δὲ Χριοὶ καὶ Ρόδοι καὶ Βοζάρτιοι μετὰ τῶν ἐσχυρῶν ἑκατὸν τοῦς πληροῦσιντες Ἰμβρον μὲν καὶ Λήμνον οὖσαν, Ἀθηναίων ἐπέφθονον».

²⁰ Δημοσθ. Α' Φιλαιτικὸς, § 34 «Ἐς Λήμνον καὶ Ἰμβρον Ἰμβρίων ἀρχαίων τοῦς πόλις ἐπιπέθανον φέρον ἔχον».

²¹ Ν. Π. Ἀ ν δ ρ ι ὶ ὄ τ η. Μιά ἀγνωστὴ σελίδα τῆς ἱστορίας τῆς Ἰμβρου, ἐπὶ περιοδικῷ «Ἰμβρος» 2 (1948), σελ. 125 - 127.

²² Νικηφόρος Γρηγορῆς 3, 226, 10 (Bonn): «Λήμνον μὲν πρῶτον προσέειπε τῆ νήσῳ, κἀκεῖθεν εἰς Σαμοθράκην καὶ Ἰμβρον διέβη, κἀκεῖθεν, εἰς Λέβοσιν ἑμοῖος» καὶ τῆ ἑαυτοῦ παροῦσιν βραχέως; καὶ ἐπιπέθανον ἅπαντας εἰς τὴν ἑαυτοῦ πόλιν, ἀμφοτέρως τὸ πρῶτον εἶπαι, τίλους τοῖς Ταναῖοις ἑμοῖον ἐβραζέσται».

²³ Στὸ ἴδιον, 3, 237, 8.

²⁴ Στὸ ἴδιον 3, 237, 14: «Τῆ δ' ἐπιπέθανον εἰς ἀγέρας ἑκατοστάσις τριταῖοι εἰς Ἰμβρον τὴν νήσον κατεκίλευσαν, ἀπείραν ἡρώωνων καὶ ἀπὴν, κἀκεῖθεν τὰ ἑμοῖα ἐπέθανον τε καὶ αὐθόνας κίτριον πόλις κἀκεῖθεν ἀπὴσαν εἰς Αἶνον τὴν πόλιν, Καντακουζηνῶν ἀποκαμύσαν».

²⁵ Γιά τὴν ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία τῆς Ἰμβρου βλ. Α. Ζ α φ ε ι ρ ἰ ὶ ὄ δ η, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας Ἰμβρου. Ἀπόκρυμα Ἰμβρου (Ἐν Ἀθήναις 1938), σελ. 36 - 53, Π. Γ. Ζ ε ρ ῆ ἔ ν τ η, Ἀθανάσιος ὁ Ἰμβρου, Byzant. - Neogr. Jahrbücher, 5 (1927), σελ. 29 - 35.

²⁶ Βλ. J. F. B o i s s o n a d e, Anecdota nova (1844), σελ. 329 - 331. Γιά τοὺς ἐπιφανέστερους ξένους περιηγητὰς τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας, ποῦ εἶδαν τὴν Ἰμβρο καὶ ἔγραψαν τίς ἐντυπώσεις τοῦς γὰ' αὐτῆς, βλ. Ν. Π. Ἀ ν δ ρ ι ὶ ὄ τ η, Πῶς εἶδον τὴν Ἰμβρον οἱ ξένοι περιηγηταί. Ἀπόκρυμα Ἰμβρου, σελ. 20 - 25.

²⁷ «Δουτὸν δὲ πόλιον εἶον ἀφθαλῶν γενναίων ζῶντων καταπραΰνεται, πρὸς ἄρκετον τε καὶ περὶ τὰ μισθωμένω ἀπερθεῖνοι τῶντοιν εἰς ἀέρα μίσην ἀνομοδομημένων καὶ

μία μίση στον αντί και μορφή καλλιέργειας επικρατείται.

* C. Friedrich, σεις Athen. Mitteil. 33, 83.

** Ν. Π. Ανδριώτη. Κριτικός ο "Ιβριός και το ιστορικό του έργου.
Έλληνικά 2 (1928), σελ. 167 - 200.

** Κριτικός ο "Ιστορίας, I. 75. Fragm. histor. graec. 5, σελ. 103.

